

Agrobiodiversiteit in geselecteerde Nederlandse moestuinen

Een inventarisatie van de achtergrond en de motivatie van 13 tuinders

De Nationale Proeftuin

Maart 2004

Sara Mulder

Begeleiding: Coen Jutte
(De nationale Proeftuin)

Patricia Howard
(Wageningen Universiteit)

WAGENINGEN UNIVERSITEIT
WAGENINGEN UR

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
1. Inleiding	4
1.1. Doel.....	4
1.2. Onderzoeksvragen	4
1.3. Opdrachtgevers en uitvoerder.....	4
1.3.1. Coen Jutte, voorzitter van Stichting de Nationale Proeftuin.....	4
1.3.2. Patricia Howard, professor aan Wageningen Universiteit.....	5
1.4. Methode.....	5
1.5. De tuinders	6
Geslacht.....	6
2. De tuinen.....	7
2.1. Inleiding	7
2.2. Middelen.....	7
2.2.1. Eigendom en oppervlak	7
2.2.2. Satellietuintjes.....	7
2.2.3. Bereikbaarheid	7
2.2.4. Een tuin in een moestuincomplex.....	8
2.3. Input.....	9
2.3.1. Arbeid.....	9
2.3.2. Bestrijdingsmiddelen.....	10
2.3.3. Middelen om de tuin vruchtbaarder te maken	11
2.4. Manier van tuinieren	12
2.4.1. Eigen manier	12
2.4.2. Tijdstip van zaaien en oogsten	13
2.4.3. Wisselteelt.....	13
2.5. Toekomstplannen en wensen	13
2.6. Kennis over tuinieren.....	14
2.6.1. Privé contacten.....	15
2.6.2. Boeken.....	15
2.6.3. Opleiding	15
2.6.4. Ervaring	15
2.6.5. Wordt de kennis doorgegeven?.....	15
2.7. Conclusie	16
3. Biodiversiteit in de tuinen.....	18
3.1. Inleiding	18
3.2. Variatie in de tuin	18
3.2.1. Categorieën in biodiversiteit in gebruiksgewassen	18
3.2.2. Bronnen van nieuwe variëteiten	18
Anderen	19
In het buitenland	19
3.2.3. Uitwisseling	19
3.2.4. Krijgen.....	19
3.2.5. Tuincentra en zaadhandelaren	20
3.2.6. Buitenland.....	20

3.2.7. Naamgeving en raszuiverheid	20
3.2.8. Gewenste gewassen	21
3.3. Waarom hebben tuinders variatie in de tuin?	21
3.3.1. Eigen plezier	21
3.3.2. Cultuurhistorische waarde.....	22
3.3.3. Voedsel	22
3.3.4. Behouden van natuurlijke variatie / genetische breedte	22
3.3.5. Collectie.....	23
3.3.6. Gezondheid	23
3.3.7. Expositie	23
3.3.8. Esthetische waarde	24
3.3.9. Kruisen	24
3.4. Gebruik van de gewassen.....	24
3.4.1. Voedsel	24
3.4.2. Verkoop	25
3.4.3. Decoratie, esthetische waarde	25
3.4.4. Zaadproductie.....	25
3.4.5. Gebruiksvoorwerp	26
3.4.6. Diervoeding.....	26
3.4.7. Handwerk en kunstnijverheid.....	26
3.5. Betrokkenheid bij het behoud van biodiversiteit in gebruiksgewassen.....	26
3.5.1. Bijdrage van de tuinders aan biodiversiteit in gebruiksgewassen.....	26
3.5.2. Promoten en vergroten van biodiversiteit	27
3.5.3. Wie is verantwoordelijk voor het vergroten?	29
3.6. Conclusie	30
4. Biologische landbouw.....	31
4.1. Inleiding	31
4.2. Houding ten opzichte van de biologische landbouw	31
4.2.1. Voorstanders	31
4.2.2. Twijfels	32
4.2.3. Verbetering	33
4.3. Gewassen naar biologische landbouw	33
4.3.1. Voorstanders	34
4.3.2. Niet geïnteresseerden.....	34
4.4. Conclusie	34
5. Nationale Proeftuin.....	36
5.1. Inleiding	36
5.2. Mening over de Nationale Proeftuin	36
5.2.1. Aanbod	36
5.2.2. Geen gebruik.....	36
5.2.3. Tips en opmerkingen	37
5.3. Conclusie	37
6. Conclusies en aanbevelingen.....	38
Bijlage 1. De geïnterviewde tuinders	41

1. Inleiding

In moestuinen worden veel gewassen verbouwd die niet bij het grote publiek bekend zijn. Dit kunnen vergeten oud-Nederlandse gewassen, buitenlandse gewassen of onbekende variëteiten van gangbare gewassen zijn. Hoewel de meeste mensen het niet zouden merken wanneer deze gewassen verdwijnen, zijn er verschillende redenen waarom het toch belangrijk is om ze te behouden.

Oud-Nederlandse gewassen hebben een cultuurhistorische waarde: net als oude schilderijen of gebruiksvoorwerpen vertellen zij iets over hoe de mensen hier vroeger leefden. Met het verdwijnen van de gewassen gaat dus ook een deel van de kennis over onze geschiedenis verloren. Ook in het heden en de toekomst kunnen minder bekende gewassen echter een belangrijke rol spelen in het voorkomen van grootschalige misoogsten door ziektes, plagen of klimaatsveranderingen. Doordat er tegenwoordig op steeds grotere percelen steeds meer identieke gewassen verbouwd worden, wordt de kans op ziekten en plagen namelijk groter. Wanneer er verschillende soorten of variëteiten op hetzelfde perceel te geteeld worden, slaan ziekten en plagen minder snel toe en treffen bovendien een kleiner deel van de oogst. Met het behoud van zoveel mogelijk verschillende variëteiten, blijft ook de variatie in genetisch materiaal bewaard hetgeen onontbeerlijk is voor het ontwikkelen van variëteiten die minder vatbaar zijn voor bepaalde ziekten of beter zijn aangepast aan veranderingen in het klimaat. Doordat er steeds nieuwe ziekten zullen ontstaan en het klimaat zal blijven veranderen zal deze variatie altijd nodig zijn. Moestuinen zijn een belangrijke bron voor het *in situ* behouden van verschillende soorten en variëteiten. Doordat iedere tuinder andere variëteiten kan verbouwen kan deze variatie zonder extra inspanning behouden blijven. Doordat de gewassen ieder jaar weer opnieuw op moeten komen blijven zij zich ook voortdurend aanpassen aan veranderingen in hun omgeving. Dit is een groot voordeel ten opzichte van zaden *ex situ*, bijvoorbeeld in een zaadbank, bewaard worden. Op deze manier krijgen zaden namelijk niet de mogelijkheid om met hun omgeving mee te evalueren.

In dit onderzoek is bekeken wat er aan variatie te vinden is bij particuliere tuinders of stichtingen, die geselecteerd zijn om hun variatie. Daarnaast is onderzocht wat deze tuinders beweegt om juist deze gewassen te verbouwen. Tenslotte is bekeken of er bij particuliere tuinders kennis bestaat over deze gewassen, die nergens anders beschreven is, of deze tuinders bereid zijn hun kennis en gewassen met anderen te delen en of dit gebruikt kan worden voor het opzetten van grotere projecten. Hierbij zou Stichting de Nationale Proeftuin een rol kunnen spelen.

1.1. Doel

Het doel van dit (voor)onderzoek is te kijken of het mogelijk is om, met als uitgangspunt de gewassen en kennis van particuliere hobbytuinders en stichtingen, een groter onderzoek aan biodiversiteit in gebruiksgewassen in Nederland te wijden. Dit grotere onderzoek zou kunnen leiden tot het (stimuleren van het) vergroten van de agrobiodiversiteit in Nederland door bijvoorbeeld oude rassen te bestempelen en behandelen als cultureel erfgoed of een koppeling te maken tussen de biodiversiteit zoals die te vinden is bij particuliere tuinders en stichtingen en de biologische landbouw. Dit zou wellicht samen kunnen gaan met het creëren van een groot landelijk of zelfs Europees netwerk dat zich inzet voor het behoud van biodiversiteit in gebruiksgewassen.

1.2. Onderzoeksvragen

Om het doel te bereiken zijn de onderzoeksvragen gesteld:

- ◆ Hoe zien tuinen met een grote biodiversiteit in gebruiksgewassen eruit?
- ◆ Hoe komen de tuinders aan kennis over de verschillende gewassen?
- ◆ Waarom kiezen tuinders ervoor om een grote biodiversiteit in gebruiksgewassen te hebben?
- ◆ Hoe betrokken zijn de tuinders bij het thema biodiversiteit?
- ◆ Wat vinden de tuinders van de biologische landbouw?
- ◆ Wat vinden de tuinders van Stichting de Nationale Proeftuin?

1.3. Opdrachtgevers en uitvoerder

Dit onderzoek is het resultaat van een samenwerkingsverband tussen Stichting De Nationale Proeftuin en Wageningen Universiteit.

1.3.1. Coen Jutte, voorzitter van Stichting de Nationale Proeftuin.

De Nationale Proeftuin is een stichting die is opgericht om Nederlanders actief te betrekken bij het onderwerp biodiversiteit in gebruiksgewassen. Met als doel de biodiversiteit in gebruiksgewassen te vergroten heeft de Nationale Proeftuin een website gebouwd waarop tuinders gratis onderling zaden kunnen uitwisselen. Hierdoor worden bijzondere moestuingewassen voor een groter publiek

beschikbaar. Bovendien biedt de website de mogelijkheid om tuinders met elkaar in contact te brengen zodat er wellicht een netwerk ontstaat van mensen die zich in willen zetten voor biodiversiteit in gebruiksgewassen in Nederland.

De Nationale Proeftuin verwacht dat mensen die een biodiverse tuin onderhouden, naast het hebben van veel verschillende variëteiten aan gewassen, ook veel kennis over het gebruik en de teelt van hun gewassen bezitten. Deze kennis kan zeer lokaal en bij maar enkelen bekend zijn en vaak nergens vastgelegd. De Nationale Proeftuin wil uitwisseling van kennis stimuleren en bij een groter publiek bekend maken.

Coen Jutte is de contactpersoon van Stichting de Nationale Proeftuin voor dit onderzoek en treedt tevens op als stage begeleider.

Meer informatie over Stichting de Nationale Proeftuin is te vinden op www.denationaleproeftuin.nl.

1.3.2. Patricia Howard, professor aan Wageningen Universiteit

Professor Howard is vanuit ethnobotanisch oogpunt geïnteresseerd geraakt in biodiversiteit in gebruiksgewassen in Nederland. Veel mensen gaan er vanuit dat er in Nederland weinig van de biodiversiteit in gebruiksgewassen is overgebleven en het daarom geen wetenschappelijke relevantie heeft. Professor Howard vermoedt echter dat er in moestuinen nog veel nieuwe kennis te vinden is. Bovendien vindt zij het interessant om te weten wat de tuinders drijft om verschillende soorten en variëteiten aan gewassen te gaan verbouwen.

1.3.3. Sara Mulder, student Biologie aan Wageningen Universiteit

Ik studeer biologie aan Wageningen Universiteit en heb binnen deze opleiding de differentiatie plantenbiologie gevolgd. Omdat ik erg geïnteresseerd ben in hoe mensen gebruik maken van planten heb ik ervoor gekozen mij te specialiseren in etnobotanie (het gebruik van planten door mensen). Dit onderzoek doe ik als stage binnen deze specialisatie. Het meeste etnobotanische onderzoek wordt gedaan naar het plantengebruik door volkeren in niet-westerse samenlevingen. Ik vind het echter ook interessant om te ontdekken wat er nog aan inheemse kennis en gewassen te vinden is in Nederland.

1.4. Methode

In de periode van september tot december 2003 is er tweemaal een aantal tuinders bezocht. Dit waren allemaal tuinders uit het bestand van de Nationale Proeftuin. Ze zijn in dit bestand terechtgekomen doordat zij gebruik maken van de website of op een andere manier de aandacht hebben getrokken met de biodiversiteit in gebruiksgewassen in hun tuin.

In september zijn er dertien tuinders bezocht. In november en december zijn er twaalf interviews afgenomen en is er een vragenlijst per e-mail verstuurd. Elf van de twaalf interviews zijn afgenomen bij tuinders die in september ook al bezocht waren. Twee tuinders zijn afgevallen. De een wegens verblijf in het buitenland en de ander omdat hij niet binnen de doelgroep viel.

Het eerste bezoek diende voornamelijk om de tuin te bekijken en om een beeld te krijgen van de verschillende tuinders. Dit was nodig omdat er later in het jaar weinig meer te zien zou zijn in de tuin en om een adequate vragenlijst op te kunnen stellen voor de meer inhoudelijk gerichte interviews in november en december. Tijdens het tweede bezoek is aan de hand van een vragenlijst dieper ingegaan op de kennis en motivatie van de tuinders. De motivatie werd gebruikt als middel om er achter te komen welke kennis de tuinders hebben, waarom zij deze kennis hebben en of zij bereid zijn de kennis met anderen te delen. Er is voor deze methode gekozen omdat wanneer tuinders bijvoorbeeld 6000 gewassen verbouwen, het onmogelijk is om per plant te kijken wat de kennis hierover is. Bovendien kan in een oogopslag niet nagegaan worden of de mensen de wel echt praten over de specifieke soort of variëteit waar zij over zeggen te spreken. Wanneer echter gevraagd wordt waarom zij zoveel variëteiten kweken, kan wel een heleboel relevante informatie verkregen worden.

Voor de interviews is gebruik gemaakt van de semi-structureerde interviewmethode met open en gesloten vragen. Dit maakte het mogelijk de tuinders met elkaar te kunnen vergelijken zonder de mogelijkheid te verliezen de onderlinge verschillen weer te kunnen geven.

Voor dit onderzoek heeft Stichting de Nationale Proeftuin alle tuinders uit haar bestand geselecteerd die opvielen door het hebben van veel verschillende variëteiten in hun tuin. In het bestand van de Nationale Proeftuin zijn dus niet meer dan veertien tuinders te vinden die aan dit criterium voldoen. Het is bij de Nationale Proeftuin echter niet bekend of er in Nederland nog meer vergelijkbare tuinders te vinden zijn. Deze veertien tuinders kunnen degenen zijn die in grote mate verantwoordelijk zijn voor het behouden van biodiversiteit in gebruiksgewassen in Nederland. Het zou echter ook zo kunnen zijn dat er in Nederland nog veel meer tuinders een tuin met een grote biodiversiteit aan gebruiksgewassen bezitten. Omdat dit onbekend is, is het ook niet te zeggen hoe de groep mensen, die voor dit onderzoek geïnterviewd zijn, gezien moeten worden. De resultaten van dit onderzoek zijn dus van toepassing op

de selecte groep mensen die voor dit onderzoek benaderd is en kunnen ook niet zondermeer geëxtrapoleerd worden naar de gemiddelde situatie in Nederland.

1.5. De tuinders

Voor dit verslag zijn alleen de gegevens gebruikt van de dertien mensen bij wie het tweede interview is afgenomen. Een lijstje van deze mensen is te vinden in bijlage 1. Gegevens afkomstig van het eerste bezoek zijn hierin ook verwerkt. In tabel xx is te zien dat de tuinen ingedeeld kunnen worden in drie organisatievormen: een stichting / vereniging, een kwekerij en een particuliere tuin.

Organisatievorm	Aantal keer geïnterviewden
Stichting / vereniging	4
Kwekerij	1
Particulier	8

Tabel xx. Organisatievorm van de geïnterviewden

Bij twee stichting / verenigingen is er met een bestuurslid gesproken, bij de twee anderen met twee of meer (bestuurs)leden. Bij de kwekerij en een particulier is er met twee personen gesproken en bij de andere particulieren is er met een persoon gesproken. Wanneer er in dit verslag gesproken wordt over tuinders worden representanten van deze drie organisatievormen bedoeld hoewel deze benaming niet voor alle geïnterviewden echt van toepassing is. Deze term is echter het meest overkoepelend. Dit geldt ook voor de term moestuinen. Hiermee worden alle verzamelingen bedoeld, dus bijvoorbeeld ook de kwekerij om een fruitenbomenverzameling.

De meeste geïnterviewde tuinders zijn mannen (zie tabel xx). Wanneer er met twee of meer mensen van een verschillend geslacht gesproken is, zijn beide in de tabel opgenomen.

Geslacht	Aantal geïnterviewden
Man	7
Vrouw	2
Samen	4

Tabel xx. Geslacht van de geïnterviewden.

In tabel xx is de arbeidssituatie van de tuinders weergegeven. Voor drie tuinders is de tuin hun bron van inkomsten. Dit geldt bijvoorbeeld voor de kwekerij die van haar verkoop moet leven. De andere tuinders onderhouden hun tuin naast hun betaalde baan buiten de tuin of hebben geen betaalde baan. De laatste groep is onderverdeeld in mensen die gepensioneerd zijn, mensen die arbeidsongeschikt zijn of mensen die thuis verantwoordelijk zijn voor het huishouden.

Arbeidssituatie	Aantal keer genoemd
Tuin is baan	3
Betaalde baan buiten de tuin	3
Geen betaalde baan	3
Gepensioneerd	4

Tabel xx. Arbeidssituatie van de geïnterviewden.

2. De tuinen

2.1. Inleiding

De eerste vereisten voor een verzameling van biodiversiteit in gebruiksgewassen zijn middelen om deze gewassen op te laten groeien en kennis over hoe deze gewassen geteeld moeten worden. Daarnaast kan ook de input die aan de tuin geleverd wordt de variatie in de tuin beïnvloeden. Met input worden alle menselijke invloeden met betrekking tot de tuin bedoeld. Dit zijn dus in de hoeveelheid tijd die er aan de tuin besteed wordt, de manier waarop getuind wordt en het wel of niet gebruiken van bestrijdingsmiddelen en middelen om de tuin vruchtbaarder te maken. Naast het feit dat al deze factoren van invloed zijn op de biodiversiteit in gebruiksgewassen in de tuin, zeggen ze ook veel over de tuinders die over deze variatie beschikken en over de manier waarop zij met hun tuin omgaan. Dit geldt ook voor de toekomstplannen en wensen die de tuinders met hun tuin hebben.

2.2. Middelen

2.2.1. Eigendom en oppervlak

Het belangrijkste middel waarover een tuinder moet beschikken is voldoende grond. De grond kan het eigendom zijn van de tuinder zelf, maar kan ook in het bezit zijn van een stichting of gehuurd worden in een volkstuintencomplex. In tabel xx en tabel xx is af te lezen hoeveel tuinders over eigen grond beschikken en wat het oppervlak van de beschikbare percelen is. Over het algemeen hebben stichtingen de beschikking over de meeste grond (tussen de 4.500m² en meer dan 30.000m²) en tuinders in een moestuincomplex de beschikking over de minste grond (tussen de 300m² en de 750m²).

Tuineigenaar	Aantal keer genoemd
Tuinder zelf	4
Moestuincomplex	4
Stichting	3
Bruikleen	1

Tabel xx. De eigenaar van de tuin.

Grootte tuin	Aantal keer genoemd
Tussen 0m ² en 750m ²	4
Tussen 1000m ² en 5000m ²	4
Meer dan 15000m ²	4

Tabel xx. De grootte van de tuin.

Niet alle beschikbare grond hoeft voor de moestuin gebruikt te worden. Een deel kan bijvoorbeeld gebruikt worden voor andere doeleinden als grasveldjes, schuurtjes, paadjes of een siertuin. Daarnaast kan een gebrek aan mankracht, bijvoorbeeld in de vorm van vrijwilligers, een reden zijn voor het niet voor 100 % benutten van de beschikbare grond. Tabel xx geeft weer welk gedeelte van de tuin gebruikt wordt voor de moestuin. Bij zeven tuinders betreft dit honderd procent en bij vijf tuinders ligt dit percentage tussen de vijftig en vijfenzeventig procent. Er is geen relatie te vinden tussen het hebben van meer grond en het percentage van de grond dat gebruikt wordt.

Gedeelte van de tuin dat in gebruik is	Aantal keer genoemd
Tussen 50% en 75%	5
100%	7

Tabel xx. Het gedeelte van de tuin dat gebruikt wordt.

2.2.2. Satelliettuintjes

Wanneer er veel verschillende variëteiten van dezelfde soort of soorten die erg op elkaar lijken in dezelfde tuin staan, is de kans groot dat er kruisbestuiving plaatsvindt. Hierdoor ontstaan er hybriden en kunnen er oorspronkelijke variëteiten verloren gaan. Om dit tegen te gaan hebben zes tuinders naast hun zogenoemde moedertuin ook nog de beschikking over een of meer satelliettuintjes elders.

2.2.3. Bereikbaarheid

De afstand tussen het huis en de tuin van een tuinder kan een belemmering vormen in de toegankelijkheid van de tuin en het aantal keer dat de tuinder naar zijn tuin toegaat. In tabel xx staan de afstanden tussen het huis en de tuin van de tuinders aangegeven. Vier tuinders hebben hun huis en hun tuin op hetzelfde terrein en drie tuinders wonen er dicht in de buurt van hun tuin. Voor deze tuinders

vormt de afstand geen belemmering in de tijd die ze aan hun tuin besteden. Dit geldt ook nog in zekere zin voor de drie tuinders die een afstand tot 20 km moeten overbruggen. Bij twee van de tuinders die meer dan 20 km moeten reizen om bij hun tuin te komen doen zich ook weinig problemen voor. Bij de een ligt de tuin halverwege tussen zijn huis en zijn werk en de ander is bestuurslid van een stichting waar hij alleen maar naar toe hoeft voor vergaderingen en af en toe een andere activiteit. Het grootste deel van zijn werkzaamheden kan hij echter dicht bij huis redden. Voor de derde is het wel een beetje lastig. Deze is dan ook bezig een huis en een tuin dicht bij elkaar te vinden.

Afstand huis tot tuin	Aantal keer genoemd
0 m	4
0.1km tot 5km	3
5 km tot 20 km	3
Meer dan 20 km	3

Tabel xx. De afstand tussen huis en tuin van de tuinders.

2.2.4. Een tuin in een moestuincomplex

Een tuin in een moestuincomplex kan tuinders belemmeren om precies op hun eigen manier met hun tuin om te gaan doordat er in een moestuincomplex regels gelden. Deze regels zijn vastgelegd in de reglementen van het complex. Wanneer het complex is aangesloten bij de bond van volkstuinders zijn deze reglementen grotendeels afhankelijk van wat deze bond voorschrijft. Daarnaast hebben andere organisaties (bijvoorbeeld het waterschap) ook vaak regels opgesteld waar het complex zich aan moet houden. Zodoende kunnen de regels tussen verschillende moestuincomplexen van elkaar verschillen. Piet Bimmel zei: “ We zijn tamelijk vrij. De enige regel die we hebben is dat we de tuin schoon op moet leveren en moet hem moet onderhouden. In de praktijk kunnen we onze eigen gang gaan”. Joan Gudde noemde de volgende regels op: “Je moet je eigen tuin onderhouden en daarnaast heeft iedereen een aantal werkbeurten om het complex en het bijbehorende openbaar groen te beheren. Er zijn regels over de manier waarop je je afval wegbrengt, je mag geen wiet verbouwen en de tuin mag niet teveel een siertuin worden: het is een nutstuin en geen volkstuin en dus voornamelijk voor groente bedoeld”. De tuinders die aan dit onderzoek hebben meegewerkt noemden echter geen onoverkomelijke problemen verbonden aan de regels van hun moestuincomplex, maar de manier waarop ze met hun tuin omgaan wordt er wel door beïnvloed.

2.2.4.1. Kassen

Sommige gewassen, met name tropische, kunnen eigenlijk niet groeien in ons klimaat. Om deze gewassen te beschermen tegen extreme weersinvloeden, hebben zeven tuinders een klein kasje of een plastic overkapping in hun tuin gezet. Door de goede zomer van afgelopen jaar, konden de meeste gewassen echter gewoon buiten staan. In moestuincomplexen gelden vaak regels over de oppervlakte die een kas maximaal mag innemen.

2.2.4.2. Water

Alle planten hebben water nodig; het ene gewas nog meer dan het ander. Met name in droge zomers is de neerslag voor de meeste gewassen niet voldoende om goed te kunnen groeien en moet de tuinder extra sproeien. In volkstuincomplexen zijn altijd regels over het watergebruik in de tuin. Drie van de vier moestuincomplexen hebben de beschikking over een sloot waar de tuinders water uit kunnen putten. In één complex wordt dit slootwater gereguleerd door het waterschap waardoor het niet altijd mogelijk is om water uit de sloot te halen. Twee tuinders hebben een systeem waarmee ze regenwater op kunnen vangen. De één doet dit door middel van een regenton, de ander door middel van een systeem waarbij regenwater op het dak van de kas wordt opgevangen en naar een reservoir wordt geleid.

2.2.4.3. Toekomstkansen

Tuinders zonder eigen tuin lopen altijd het risico hun tuin kwijt te raken. Twee tuinders in moestuincomplexen zien voorlopig geen gevaar: de stukken grond waarop hun moestuinen gevestigd zijn hebben een moestuinbestemming en ze zien dat niet zo snel veranderen. Voor de tuinders uit de andere twee moestuincomplexen is de toekomst wat onzekerder. Voor beide complexen was de situatie onlangs vrij onzeker en is nu weer een beetje gestabiliseerd: ze mogen nu weer een paar jaar blijven. Ook stichtingen zijn niet altijd verzekerd van hun stuk grond. Ariën Baken van Stichting de Oerakker zei het volgende:

Over de toekomst kan ik weinig met zekerheid zeggen omdat ik er nog steeds niet achter ben hoe goed het pachtcontract is opgesteld en ik nog steeds niet helemaal

thuis ben in de pachtregelgeving. Doordat er veel meerjarigen (bomen) in de tuin staan, hebben we vrij veel rechten en kunnen we niet zomaar weggestuurd worden. Dat is een paar jaar geleden ook gebeleden. Ze wilden ons destijds eigenlijk weg hebben, maar het contract is toch met 6 jaar verlengd. Gelukkig hebben we genoeg aanbiedingen van anderen die ons een stuk grond willen geven om ons initiatief voort te zetten op een andere locatie. We zullen dan wel een aantal fruitbomen kwijtraken. Sommigen zouden we nog wel kunnen verplaatsen, maar dat is een enorm werk. Gelukkig worden fruitbomen ook goed beschermd door de Pomologische verenigingen.

Hoewel Jopie Blöte haar tuin op eigen grond heeft, is zij ook niet helemaal gerust over de toekomst van haar tuin: "Soms hoor je geruchten dat de gemeente hier een bedrijvencomplex wil inrichten. Misschien proberen ze me dan uit te kopen. In het gunstigste geval kan het misschien een parkje tussen de bedrijven blijven. Je weet nooit waar je aan toe bent".

Ruurd Walrecht heeft zijn stuk grond in bruikleen en weet zeker dat hij zijn tuin kwijt gaat raken: "Het houdt op. Het stuk grond wordt verkocht en we hebben afgesproken dat ik er voor eind april weg moet zijn. We zijn nu met een andere locatie bezig".

2.3. Input

2.3.1. Arbeid

De hoeveelheid werk die in een tuin verzet kan worden hangt af van de hoeveelheid mensen die bij de tuin betrokken zijn en de hoeveelheid tijd die deze mensen voor de tuin over hebben. In tabel xx, tabel xx en tabel xx is te zien hoeveel mensen er bij de verschillende tuinen betrokken zijn en hoeveel tijd er in de zomer en in de winter per week aan de tuinen besteed wordt.

Aantal mensen dat bij de tuin betrokken is	Aantal keer genoemd
1	4
2 tot 4	6
5 tot 12	3

Tabel xx. Aantal mensen dat bij de tuin betrokken is.

Aantal uren dat per week besteed wordt aan de tuin in de zomer	Aantal keer genoemd
Tot 25	6
40 tot 100	5
Meer dan 150	2

Tabel xx. Aantal uren dat in de zomer per week besteed wordt aan de tuin. Dit is het totaal aantal uren van alle mensen die bij de tuin betrokken zijn.

Aantal uren dat per week besteed wordt aan de tuin in de winter	Aantal keer genoemd
Tot 25	10
40 tot 100	2
Meer dan 150	1

Tabel xx. Aantal uren dat in de winter per week besteed wordt aan de tuin. Dit is het totaal aantal uren van alle mensen die bij de tuin betrokken zijn.

De drie tuinen waarbij meer dan vier mensen betrokken zijn, betreffen stichtingen. Deze drie stichtingen werken met vrijwilligers. Daarnaast hebben twee stichtingen ook de beschikking over een of meer 'Melkertbanen'. Wanneer er meer mensen bij een tuin betrokken zijn, treedt er altijd een persoon als coördinator op. In tuinen waarbij minder mensen betrokken zijn (maar wel meer dan een), is er ook altijd een duidelijke taakverdeling te vinden. Het aantal uren dat per week aan de tuin besteed voor wordt verschilt tussen de zomer en de winter (tabel xx en tabel xx). In de zomer bestaan de activiteiten voornamelijk uit praktische tuinwerkzaamheden. In de winter houden de tuinders zich meer bezig met de voorbereidingen voor het komende seizoen door bijvoorbeeld alvast nieuwe zaden te bestellen en de zelf verzamelde zaden te categoriseren. Ariën Baken vertelde hoe het bij stichting de Oerakker geregeld is:

Onze stichting draait op zes vrijwilligers, een 'Melkertbaan' die voor twintig uur per week is aangesteld en een vierkoppig bestuur. Ik ben de praktische organisator: ik onderhoud contact met alle betrokkenen en bepaal wat er verbouwd wordt. In de

zomer, de drukste tijd, is er altijd wel een vrijwilliger aanwezig. De ‘Melkertbaan’ is ook een continue kracht. Naast het praktisch coördineren van de tuin, ben ik ook secretaris van het stichtingsbestuur. Het bestuur houdt zich bezig met het schrijven van een beleidsplan, het werven van fondsen en het onderzoeken hoe de stichting geprofessionaliseerd kan worden. Tenslotte heeft stichting een aantal donateurs. Zij doneren geld aan de stichting dat gebruikt wordt om de tuin te kunnen onderhouden. In ruil voor hun donatie mogen zij geoogste zaden bestellen om zelf te gebruiken. Op deze manier wordt de agrobiodiversiteit, die wij bezitten, over een veel groter gebied verspreid. Om de zaden die kunnen uitdelen moet er eerst gedorst worden. Dit gebeurt met behulp van een zaadveredelingsbedrijf of een biologische boer die toevallig ook de benodigde apparatuur bezit.

2.3.2. Bestrijdingsmiddelen

Bestrijdingsmiddelen worden gebruikt om te voorkomen dat gewassen worden aangevreten. Wanneer een tuin echter veel variatie bevat, zal de vraat echter ook verminderen. Dit komt doordat veel dieren die de gewassen aanvreten waardplantenspecifiek zijn. Wanneer er dus van elke waardplant maar een klein aantal exemplaren staan, is de kans klein dat hier veel vraatlustige dieren op af komen. In tabel xx is het gebruik van bestrijdingsmiddelen weergegeven. Zeven tuinders zeggen wel eens bestrijdingsmiddelen te gebruiken. Dit kunnen biologische middelen, chemische middelen, zelfgemaakte middelen of combinatie van verschillende typen betreffen. Zes tuinders gebruiken helemaal geen bestrijdingsmiddelen. Negen gebruiken andere vormen van bestrijding.

Soort bestrijdingsmiddel	Aantal keer genoemd
Biologische gekochte middelen	2
Chemische middelen	3
Zelfgemaakte middelen	5
Geen bestrijdingsmiddelen	6
Andere vormen van bestrijding	9

Tabel xx. Het gebruik van bestrijdingsmiddelen.

2.3.2.1. Gekochte bestrijdingsmiddelen

Drie tuinders gaven aan wel eens chemische bestrijdingsmiddelen te gebruiken. Het gaat hierbij vooral om slakkenkorrels en muizengif. Ruurd Walrecht gaf hierbij echter aan dit alleen te doen wanneer hij geen andere oplossing meer ziet:

Ik heb twee keer een onkruid dodend middel gebruikt om mijn bessencollectie te beschermen. Ik houd hier eigenlijk helemaal niet van en hoop en nooit meer te hoeven gebruiken. Men zegt dat het afbreekbaar is, maar Greenpeace zegt dat het in twee andere onafbrekbare stoffen wordt afgebroken. Bovendien voelt de grond na gebruik anders, stroever aan. Ik heb het altijd een beetje als een nederlaag gezien dat ik dit moest gebruiken.

Twee tuinders gaven aan wel eens biologische bestrijdingsmiddelen te kopen. Dit betreffen vooral middelen van het merk Ecoflor.

2.3.2.2. Zelfgemaakte bestrijdingsmiddelen

Vijf tuinders gaven aan zelf wel eens bestrijdingsmiddelen te maken. Hiervoor gebruiken ze bestaande ‘recepten’ (bijvoorbeeld het sproeien met een aftreksel van heermoes, brandnetelgier of zeepsop & spiritus en koffiedik om plantjes heen leggen) of proberen zelf wat uit. Zij doen dit omdat ze niet teveel gif in hun tuin willen en daarom naar andere manieren zoeken om toch vraat tegen te gaan. Daarnaast vinden ze het vaak ook leuk om een beetje te experimenteren:

Ik heb heel veel ideeën, maar ik kwam er nooit aan toe. Uiteindelijk wil ik ze allemaal uitproberen.

Momenteel ben ik bezig met het maken van een plantaardige gier op basis van metalen. Een dergelijk middel werd in de Romeinse tijd ook al gebruikt. Het is een kruising tussen een chemisch en een biologisch-dynamisch middel. Ik maak deze gier door bieslook, brandnetel of zeewier te binden aan zink, koper, kiezel of selenium. Deze metalen wil ik afwisselen zodat er geen ophoping ontstaat van een van de hen. Ik ga kijken wat er gebeurt wanneer ik mijn uien hiermee bespuit met interval van een week. Als controle gebruik ik het maar voor de helft van mijn planten. Daarnaast wil ik deze controlegroep ook gebruiken om eventueel planten te selecteren die niet gevoelig zijn voor deze ziekten.

Ik ben op dit idee doordat ik wist dat deze grond erg arm is aan koper en andere metalen. Ik wist ook dat varkens veel koper nodig hebben en dat vitamine / mineralen preparaten ook veel metalen bevatten. Op grond van deze kennis bedacht ik dat de metalen op mijn gewassen misschien ook wel een gunstige uitwerking zouden hebben. (Ruurd Walrecht)

Jaap Vlaming heeft het volgende middel ontdekt:

Ik gebruik een mengsel van groene of andere zeep en extract van rabarberblad om rupsen te verdrijven. De zeep werkt als emulgator en als hechtingsmiddel op de plant. Dit experiment werkt goed en, omdat ik erg veel rabarberplanten heb, is het voor mij het goedkoopste wat er is. Het werkt aan twee kanten: de rupsen vinden het niet lekker en nieuwe koolwitjes vermijden de planten omdat ze niet meer naar kool ruiken. Dit jaar heb ik hetzelfde spul ook bij uien en wortels gebruikt en dat werkte ook. Geurmisleiding zou ik ook op andere manieren kunnen proberen. Ik vind het leuk om een beetje aan te prutsen en te proberen. Ik besproei de kool ook met zeewater waardoor hij beter bestand is tegen de koolrups.

2.3.2.3. Andere vormen van bestrijding

Negen tuinders gaven aan andere manieren naast of in plaats van bestrijdingsmiddelen te gebruiken. Zij willen bijvoorbeeld liever niet teveel rotzooi op hun gewassen hebben of vinden het niet zo erg wanneer hun gewassen een beetje aangevreten worden of wanneer er wat onkruid tussen staat: “Het is niet zozeer uit hele stellige overtuiging dat we geen bestrijdingsmiddelen gebruiken, maar meer omdat het niet hoeft. Ik vind het ook wel mooi als er een gaatje in een plant zit. Dan zie je tenminste dat het een plant is. Alle planten hebben zich al miljoenen jaren in de natuur gered zonder dat iemand er met een gifspuit langsging. De laatste paar honderd jaar moet het er opeens helemaal perfect uitzien: Ik vind dat helemaal niet nodig”. (Brian Kabbes)

Andere manieren van bestrijding kunnen bepaalde trucjes inhouden. Sommige van deze trucjes worden al meer dan 100 jaar gebruikt en dreigen nu vergeten te worden. Vraatzuchtige beesten als koolwitjes kunnen verdreven worden door ze te misleiden door iets wits onder de planten neer te leggen. Omdat het lijkt alsof er ander vlindertje zit, slaan de koolwitjes deze planten over. Een andere truc om koolwitjes bij de kolen weg te houden, is om in de buurt van de andere kolen een verwaarloosde kool neer te zetten. Wanneer het heel slecht met deze kool gaat, zal hij een hele sterke koollucht gaan verspreiden. Koolwitjes worden aangetrokken door deze lucht en komen allemaal op de verwaarloosde kool af. De andere kolen laten ze vervolgens met rust.

Vraat kan ook tegengegaan worden door gebruik maken van de natuurlijke interacties tussen verschillende organismen. Dit kan gestimuleerd worden door de natuurlijke balans zoveel mogelijk te bevorderen, bijvoorbeeld door walletjes van kreupelhout aan te leggen. De volgende interacties zijn erg nuttig voor tuinders: vogels en Lieveheerbeestjes eten bladluizen; segrijnslakken eten andere slakken; wolfsmelk verdrijft woelmuizen en nicantra verdrijft de witte vlieg. Het maken van speciale combinaties tussen verschillende gewassen kan de hoeveelheid vraat ook negatief beïnvloeden. De combinatie van uien en wortelen is hier een bekend voorbeeld van: de uienvlieg wordt misleid door de wortel en andersom. Bovendien verlaagt het hebben van veel soorten de kans op plagen enorm. Zeker wanneer er van elke plant maar een paar exemplaren staan, zal er weinig overlast van waardplant specifiek ongedierte plaatsvinden.

Een groot aantal van dit soort trucjes is te vinden in oude groentetuinboekjes. Daarnaast worden in veel ontwikkelingslanden ook nog veel van deze oude landbouwmethoden gebruikt: “In Mexico worden de pepers en tomaten op slechte grond verbouwd waar verder niets wil groeien. Op deze grond blijven de planten heel gedrongen, maar bloeien ze heel rijk en geven ze veel en lekkere vruchten. Doordat de planten veel langzamer groeien zijn ze bovendien veel sterker en hebben ze minder last van ziektes”. (Brian Kabbes)

2.3.3. Middelen om de tuin vruchtbaarder te maken

Ook het wel of niet gebruiken van middelen om de tuin vruchtbaarder te maken kan van invloed zijn op de variatie aan gewassen in de tuin. Sommige gewassen hebben namelijk veel meer voedingsstoffen nodig dan anderen. Wanneer de grond dus plaatselijk bevrucht wordt afhankelijk van de behoefte van het gewas, zal er een grotere variatie in de tuin gehouden kunnen worden.

In tabel xx is te zien dat elf tuinders gebruik maken van middelen om hun tuin vruchtbaarder te krijgen. Zij gebruiken allemaal zij biologische middelen. Vier van hen gebruiken daarnaast ook chemische middelen. Ruurd Walrecht gebruikt weinig geen middelen om de tuin vruchtbaarder te maken:

Doordat ik veel verhuist ben en dus vaak op een nieuw stuk grond ben begonnen, heb ik veelvuldig van de oude krachten van de grond gebruik kunnen maken. Ik selecteer op planten

die weinig nodig hebben en eigenlijk is ieder nieuw stuk waar ik terechtkom te rijk. Zaadtelers hebben, in tegenstelling tot gewassentelers, de traditie om liever een schrale dan een rijke grond te hebben. Voor zaadteelt heb je namelijk niet de rijke grond nodig die wel gunstig is voor een grote bladmassa.

Soort middel om vruchtbare grond te krijgen	Aantal keer genoemd
Biologische middelen	11
Chemische middelen	4
Geen middelen	1

Tabel xx. Gebruikte middelen om de tuin vruchtbaarder te maken.

Als biologische middelen werden compost, mest en kalk genoemd. Compost komt van een eigen composthoop. Daarnaast krijgt een moestuincomplex het gft afval van de gemeente. Als mest wordt varkens-, kippen-, paarden-, konijnen-, pauwen en koeienmest gebruikt. Deze mest wordt gekocht of gekregen van een boer of de gemeente. Stichting Het Hof van Eden maakt gebruik van de mest van haar eigen dieren. Dit doet zij omdat ze alleen dan precies weet wat er in zijn tuin terechtkomt. Ruurd Walrecht bemest zijn tuin met zeewier. Kalk verhoogt de PH van de grond; dit verlaagt de kans op de koolziekte knolvoet.

Vier tuinders maken ook gebruik van chemische middelen om hun tuin vruchtbaarder te maken. Hieronder wordt kunstmest, mengmest en korrelmest verstaan. Er bestaat korrelmest die gedoceerd afgeeft, naar behoefte van de plant. Zo heb je zo min mogelijk last van uitspoeling. Planten worden hier ook kwalitatief beter van.

2.4. Manier van tuinieren

De manier waarop een tuinder in zijn tuin aan de gang gaat beïnvloedt de variatie ook doordat het van invloed is op de hoeveelheid bestrijdingsmiddelen en / of middelen om de tuin vruchtbaarder te maken en de tuinder de gewassen tenslotte in de tuin moet zetten. Bovendien zegt de manier van tuinieren erg veel over de persoonlijkheid van de tuinders.

2.4.1. Eigen manier

Vijf tuinders zeiden expliciet het belangrijk te vinden hun eigen gang in de tuin te kunnen gaan, zonder zich hierbij veel van anderen aan te hoeven trekken of zich aan veel regels te hoeven houden. Vier van hen gaven hiervan als voorbeeld alle planten in de tuin te laten staan waar ze geen last van hebben, maar die ze ook niet bewust in de tuin willen hebben (dus onkruid). De tuin krijgt hierdoor weliswaar een rommelig aanzicht, maar dat vinden ze dit niet erg. Het scheelt veel werk en bovendien blijft op deze manier het natuurlijke evenwicht beter in stand waardoor er ook meer leuke beesten als vogels en vlinders op de tuin afkomen. De tuinders denken dat veel andere mensen hun tuin wel een beetje raar vinden. Piet Bimmel heeft hier in een vorig complex wel eens moeilijkheden gehad omdat het bestuur vond dat zijn tuin een te grote puinhoop werd. In het complex waar hij zijn huidige tuin heeft is men gelukkig een stuk makkelijker en is er zelfs iemand wiens tuin er nu bijna net zo uit ziet als de zijne. Een ander commentaar hij wel eens op zijn tuin krijgt is dat met name gepensioneerde tuinbouwers vinden dat hij zijn kool te dicht op elkaar zet waardoor ze niet de maximaal haalbare omvang kunnen krijgen. Zijn reactie hierop: "Ik hoef geen grote opbrengst: ik wil een kool die we in een keer kunnen op eten. Die mensen raken hun tuinbouwverleden nooit meer kwijt: ze jagen de zover op dat hij nergens meer naar smaakt" (Piet Bimmel).

Stichting Het Hof van Eden heeft haar tuin op door de gemeente beschikbaar gestelde grond. In ruil hiervoor wil de gemeente wel dat de stichting zich aan de door haar opgestelde regels houdt. Het Hof van Eden heeft echter het gevoel hierdoor niet geheel haar gang te kunnen gaan en de tuin niet geheel volgens haar eigen ideologie te kunnen onderhouden. Dit levert nogal eens botsingen op die zelfs wel eens tot rechtzaken leiden. Naast een gebruiksplantencollectie heeft de stichting ook een aantal zeldzame (landbouwhuis)dierrassen. De stichting vindt dat deze twee collecties niet los van elkaar gezien kunnen worden. Planten hebben mest nodig om te kunnen groeien en de stichting wil hiervoor alleen eigen mest gebruiken omdat ze dan alleen zeker weet wat er in de mest zit. Er zijn een keer beesten weggehaald omdat de gemeente vond dat er meer dan de maximaal toegestane hoeveelheid beesten op het terrein aanwezig waren. Bij de telling werden de eenden in de gracht echter ook meegeteld terwijl deze niet bij het bezit van de Het Hof van Eden horen. Op deze manier is de stichting een groot deel van haar collectie kwijt geraakt. De stichting verdenkt de gemeente ervan dat zij hoopt dat de stichting eindelijk zal capituleren zodat ze eindelijk van die vervelende lui af is.

2.4.2. Tijdstip van zaaien en oogsten

Drie tuinders zeggen voor het tijdstip van zaaien en oogsten zaaikalenders, bijvoorbeeld de agenda van Maria Thun, als richtlijn te gebruiken. Geen van de tuinders houdt zich echter heel strikt aan deze kalenders: “Ik heb wel zo’n zaaikalender over tuinieren volgens de stand van zon en maan. Ik houd hier wel rekening mee, maar gebruik het niet dwangmatig. De klok is mij onderdanig en ik ben niet de klok onderdanig” (Jaap Vlaming). Betty Wieteler heeft ondervonden dat de dagen van de kalender vaak met hele concrete dingen als bijvoorbeeld het weer te maken hebben: “Als het volgens de kalender geen zaaidag is, blijkt dit ook vaak door de weersomstandigheden doordat het dan bijvoorbeeld te droog is. Opvallend is dat veel mensen uit de tuin, ook mensen die zich niet bezig houden met de biologisch dynamische landbouw, vaak op dezelfde dagen zaaien”. Piet Bimmel maakt geen gebruik van een zaaikalender en houdt zich meer vast aan zijn eigen ervaring:

Ik bewaar mijn gegevens van het zaaien van voorgaande jaren. Als blijkt dat ik het ene jaar te vroeg ben, zaai ik het jaar daarop wat later. Je kan er weinig pijn op trekken. Eigenlijk moet je gewoon weten wat het weer de eerst komende tien dagen doet. Dan gaat het verder goed. Daarnaast moet je ook een beetje op de zon en de maan letten en sommige producten moet je niet voor de langste dag zaaien.

Tenslotte kunnen ook factoren als tijd, beschikbare vrijwilligers, informatie op het pakje zaad of afkijken van andere tuinders redenen zijn om op een bepaald tijdstip te zaaien of te oogsten.

2.4.3. Wisselteelt

Acht tuinders zeiden wisselteelt toe te passen in hun tuin. De ene tuinder vindt het echter een stuk belangrijker dan de andere. Soms verschilt dit ook per gewas. Wanneer kool te lang op dezelfde plek staat, wordt de kans op de knolvoetbacterie groter. Andere gewassen worden hoogstens wat kleiner. Het is ook niet altijd mogelijk om heel strikt wisselteelt toe te passen omdat verschillende gewassen vaak verschillende cycli hebben waardoor sommige gewassen al gezaaid moeten worden op het moment dat andere nog niet geoogst zijn. Dit maakt het roteren soms lastig. Soms kun je echter ook gebruik maken van verschillende groeitijdstippen van verschillende gewassen door ze op dezelfde plek te zetten. Kool en sla kun je bijvoorbeeld prima bij elkaar zetten: sla kan al geoogst worden voordat de kool echt groot wordt. Dit kan echter per jaar anders lopen. Het is ook mogelijk om gewassen gebruik van elkaar te laten maken door bepaalde gewassen bij elkaar te zetten: “Wij gebruiken maïs om bonen tegenaan te laten groeien. De bonen verrijken op hun beurt de bodem verrijken met hun stikstof. Door pompoenen op de bodem te zaaien, blijft grond ook lekker vochtig” (Betty Wieteler).

2.5. Toekomstplannen en wensen

Alle tuinders zeggen tevreden te zijn over hun tuin en eigenlijk weinig te wensen te hebben. In tabel xx is te zien dat de meest genoemde wens die wel genoemd werd, arbeidskracht is. Deze drie tuinders zien arbeidskracht als de beperkende factor voor de variatie in hun tuin. Andere wensen die genoemd werden zijn goede compost, betere behuizing, meer grond, een warme kas, betere watertoevoer, meer zandgrond en meer vogelsoorten in de tuin. Dit zijn, behalve de compost en gedeeltelijk ook de betere behuizing, echter allemaal dingen waarbij de tuinders van anderen afhankelijk zijn en dus niet zelf kunnen realiseren. Deze zaken hebben ook geen sterke invloed op het plezier dat de tuinders aan hun tuin beleven.

Andere wensen	Aantal keer genoemd
Arbeidskracht	3
Anders	4

Tabel xx. Wensen met betrekking tot de tuin.

Toekomstplannen	Aantal keer genoemd
De tuin professionaliseren	1
Tevreden	6
Educatie	3
Anders	6

Tabel xx. Toekomstplannen met de tuin.

In tabel xx is te zien dat zes tuinders zo tevreden zijn over hun tuin dat ze geen veranderingen gepland hebben. Drie tuinders willen in de toekomst meer aan educatie gaan doen. Hun voornaamste reden

hiervoor is meer mensen enthousiast te maken voor het behoud van biodiversiteit in gebruiksgewassen, om zo het draagvlak hiervoor te vergroten. Ook zien ze een eventuele link naar de biologische landbouw in dit verband. Alledrie hebben zij hier al plannen voor. Ariën Baken van Stichting de Oerakker zei professionalisatie van de stichting als beginpunt hiervoor te zien:

In de toekomst proberen wij de stichting te professionaliseren. Hiervoor hebben we subsidies en meer donateurs nodig. Daarnaast moet er een goed beleidsplan komen en moet de zaadcatalogus verbeterd worden. Voor dit laatste hebben we al een vrijwilliger gevonden. In de toekomst willen we ook proberen biologische boeren te stimuleren om zaden bij ons af te nemen zodat de agrobiodiversiteit ook in de biologische landbouw vergroot kan worden.

Als professionele organisatie zou ik niet meer geheel afhankelijk willen zijn van 'Melkertbanen' en vrijwilligers. Dat kunnen we het bewaren van de agrobiodiversiteit eigenlijk ook niet aandoen. Om onze basiscollectie goed te kunnen onderhouden, willen we twee vaste krachten in dienst nemen: een voor de educatieve en museale activiteiten en een ander voor het meer praktische werk. De educatieve en museale functie houdt in het ontwikkelen van gewassenkennis en het beheren en verspreiden van gewassen. Daarnaast is deze persoon verantwoordelijk voor het overbrengen van het belang van het behoud van agrobiodiversiteit door de waarde hiervan zichtbaar te maken voor anderen. Het educatieve aspect moet ook tot uitdrukking worden gebracht in het demonstreren hoe planten groeien. Dit kan door rondleidingen te geven door de tuin, tentoonstellingen te maken en het uitbrengen van kleine publicaties, brochures en boekjes. De praktische medewerker is verantwoordelijk voor het onderhoud van de tuin en de vrijwilligerscoördinatie.

Om het beheer, het behoud en de verspreiding beter uit te dragen, zouden we in de toekomst ook graag meer willen samenwerken met andere instanties als Vergeten Groenten en staatsbosbeheer.

Ruurd Walrecht wil het groter opzetten door samen te gaan werken met andere mensen, stichtingen of organisaties die zich in willen zetten voor het behoud van agrobiodiversiteit:

Ik zou samen met een aantal andere instanties een kenniscentrum op willen richten dat het erfelijke verhaal van de biodiversiteit in al zijn aspecten terug zou laten komen. Op deze manier wil ik er eenheid in brengen, maar iedereen moet wel veel ruimte hebben om zichzelf te kunnen ontplooiën. Elke betrokkene zou bijvoorbeeld verantwoordelijk kunnen zijn voor een bepaald onderdeel: ik zou zelf de groente en het klein fruit willen doen, een ander zou zich bijvoorbeeld met de granen bezig kunnen houden en weer een ander met het fruit.

Henk Boers, hortulanus van Stichting Rijksmuseum het Muiderslot, legde de nadruk vooral in het creëren en laten zien van een historisch verantwoorde omgeving met historisch verantwoorde rassen:

We willen in onze tuin laten zien hoe een 17e eeuwse kasteeltuin eruit zag. Hiervoor proberen we onder andere de juiste plantafstanden en juiste snoeiwijzen aan te houden. Contact met museumbezoekers vinden we hierin erg belangrijk. We willen hen laten weten dat dit niet zomaar een perkje is met wat plantjes, maar dat er werkelijk een idee achter zit. Dit willen we doen door te zorgen dat onze vrijwilligers goed geïnformeerd zijn. Daarnaast willen we meer aan de slag met informatieboekjes en informatiebordjes bij de planten zelf. Onze bezoekers zijn minstens zo belangrijk als de collectie.

Andere toekomstplannen die genoemd werden zijn: de tuin professioneler, natuurlijker of meer historisch verantwoord te maken. Een tuinder is van plan een nieuwe tuin te beginnen op een andere locatie en een andere tuinder wil een grotere kas neerzetten.

2.6. Kennis over tuinieren

Kennis over tuinieren en het telen van verschillende variëteiten is ook belangrijk voor het creëren van een tuin met een grote biodiversiteit in gebruiksgewassen. Ieder gewas heeft een eigen behandeling nodig zowel in eisen aan klimaat en nutriënten als ook aan tijdstip van zaaien en oogsten. Tuinders halen hun kennis over tuinieren uit veel verschillende bronnen (tabel xx). De ene bron wordt duidelijk vaker gebruikt dan de andere.

Bron van kennis	Aantal keer genoemd
Opleiding	5
Privé contacten	10

Ouders/ familie	3
Kennissen	3
Buren	1
Vrienden	1
Andere tuinders	4
Anderen	4
Tijdschriften	3
Boeken	8
Internet	1
Televisie	1
Ervaring	7
Catalogi/ rassenlijsten	2
Museumtuinen	3

Tabel xx. Bron van kennis over tuinieren.

2.6.1. Privé contacten

Zoals in tabel xx te zien is, is de meeste kennis over tuinieren afkomstig van privécontacten. Tien tuinders noemden een vorm van privécontact als bron van kennis. Elf tuinders zijn al een groot deel van hun leven met tuinieren bezig en drie hebben hun enthousiasme voor de tuin overgenomen van hun ouders: “In de oorlog had mijn moeder had een kruidentuintje. Dit heeft ons heel wat smakelijker door de hongerwinter geholpen dan de meeste andere mensen. We overleefden uiteindelijk door de brandnetel. Mijn interesse voor bruikbare planten is toen ontstaan door de cruciale vragen: “Wat kun je vinden?” en “Hoe kun je overleven?” (Jopie Blöte).

Vier tuinders gaven aan het contact met andere tuinders in het moestuincomplex erg motiverend te vinden. Vooral het contact met buitenlanders wordt hierin als zeer waardevol ervaren. Buitenlanders proberen vaak gewassen uit hun eigen land te verbouwen hetgeen veel nieuwe gewassen in het moestuincomplex oplevert.

Drie tuinders gaven aan ook veel ideeën uit het bezoeken van museum -, boeren -, klooster, - en Renaissancetuinen in binnen en buitenland te halen.

2.6.2. Boeken

Acht tuinders noemden boeken als bron van kennis. De mening over de informatie in deze boeken wordt echter niet altijd als positief ervaren. De informatie wordt erg oppervlakkig gevonden en goede praktische informatie wordt gemist. Daarnaast gaan de meeste Nederlandse boeken alleen over algemene Nederlandse groente. Bijzondere oude en buitenlandse gewassen worden niet behandeld.

2.6.3. Opleiding

Vijf tuinders noemden opleiding als bron van kennis over tuinieren. Deze opleidingen zijn genoemd: lagere en middelbare tuinbouwschool en lagere, middelbare en hogere landbouwschool. De opleiding wordt vaak als een bron van basiskennis gezien. Echte kennis komt echter pas in de praktijk.

2.6.4. Ervaring

Hoewel boeken en opleidingen vaak een goede bron van basisinformatie vormen, wordt praktijkervaring door zeven tuinders als belangrijke bron van kennis genoemd: “Je kunt veel leren uit een boekje, maar echte kennis komt in de praktijk. Pas dan kom je verschillen in ontwikkeling tussen verschillende soorten tegen”. Ook leren door uitproberen wordt als ervaring beschouwd.

Drie tuinders vinden het interessant om tropische gewassen in hun tuin te zetten. Veel van deze gewassen gedijen uitstekend in Nederland, terwijl anderen het hier niet doen. Dit soort informatie staat meestal niet in boeken beschreven en wordt alleen maar verkregen door uit te proberen. Het niet groeien van gewassen kan met het ongeschikte klimaat, maar het kan ook met de daglengte te maken hebben: de daglengte van de Nederlandse zomer is voor veel tropische gewassen te lang. Tenslotte kan de samenstelling van de bodem kan een oorzaak zijn voor het wel of niet groeien van een gewas.

2.6.5. Wordt de kennis doorgegeven?

Het blijkt dus dat met name over minder gangbare gewassen weinig informatie is vastgelegd en veel kennis afkomstig is van ervaring en persoonlijke contacten. Om biodiversiteit in gebruiksgewassen te kunnen behouden, is het echter ook belangrijk dat naast de gewassen zelf ook de kennis hierover behouden en doorgegeven wordt.

In tabel xx is te zien dat alle tuinders wel een vorm van kennisoverdracht noemden. De manier waarop de kennis wordt doorgegeven verschilt echter per tuinder en is erg afhankelijk van het doel dat de

tuinder met zijn tuin nastreeft. Stichtingen en tuinders die met hun tuin proberen bij te dragen aan het cultureel erfgoed van cultuurgewassen zijn meer bezig met het bewust vastleggen en overdragen van hun kennis dan tuinders die hun tuin puur voor hun eigen plezier hebben. Zij vinden het leuk om met anderen over de tuin te praten en desgevraagd adviezen te geven, maar vinden het ook prima wanneer dit niet gebeurt. Tien tuinders gaven aan kennis over te dragen in de vorm van contact met andere tuinders. Dit varieert van informeel contact met andere tuinders uit het moestuincomplex tot mensen die speciaal naar de tuinder toekomen voor advies. Dit laatste gebeurt ook via internet. Drie tuinders gaven aan het internet te gebruiken voor kennisoverdracht of door het uitwisselen van informatie of door het bijhouden van een website met informatie over hun eigen tuin.

Manier van kennis overdracht	Aantal keer genoemd
Schriftelijk vastleggen	3
Mondelinge kennisoverdracht op vrijwilligers	3
Mondelinge kennisoverdracht op andere tuinders	10
Mondeling kennisoverdracht op vrienden, kennissen en familie	4
Rondleidingen door de tuin	4
Lezingen geven	1
Website, via internet	3
Plakboek	1

Tabel xx. Manieren van kennisoverdracht.

2.6.5.1. Schriftelijke documentatie

Drie tuinders zeiden hun kennis schriftelijk vast te leggen. Twee van hen zijn ook serieus van plan een boek te schrijven over hun ervaringen met tuinieren. De een wil een groot verzameld werk te maken waarin per plant alle informatie uit alle boeken bij elkaar wordt gezet; de ander wil een boek schrijven over de geschiedenis van gewassen en hoe de kennis over deze gewassen gebruikt kan worden om sterkere gewassen te krijgen. De behoefte om boeken te schrijven komt vooral voort uit het feit dat veel al bestaande boeken niet in hun eigen behoefte voorziet doordat de beschreven informatie of incompleet of te weinig diepgaand is.

2.6.5.2. Kennisoverdracht aan vrijwilligers

Het overdragen van kennis op vrijwilligers is een methode die vooral bij stichtingen zorgt voor het behoud en continuïteit. Dit varieert van het overdragen van kennis over het bestaan van verschillende variëteiten en de verschillende teeltwijzen tot het leren determineren van oude fruitrassen bij de Noordelijke Pomologische Vereniging:

Onze vereniging krijgt ieder jaar een groot aantal onbekende appelfrassen binnen. Deze appelfrassen hebben vaak slechts een zeer geringe verspreiding gehad waardoor ze dus zeer lokaal voorkwamen. Een determineerclubje binnen de vereniging probeert al deze variëteiten te identificeren. Om appelfrassen goed te kunnen determineren is echter veel ervaring vereist. Dit komt doordat de informatie over de verschillende variëteiten erg versnipperd is. Er is geen handleiding waarin alle rassen met al hun kenmerken precies beschreven staan. Een determineerder is compleet afhankelijk van verschillende boeken waarvan de meeste al erg oud zijn en geen wetenschappelijke tekeningen en beschrijvingen bevatten. Bovendien zijn veel variëteiten alleen maar in oude rassenlijsten terug te vinden. Determinatie van oude appelfrassen vereist dus een heleboel gepuzzel waarbij kennis over beschikbare bronnen en de manier waarop deze informatie geïnterpreteerd moet worden vereist is. Deze manier van determineren kan alleen aangeleerd worden door veel met anderen mee te kijken, veel te oefenen en er veel met anderen over te praten. Doordat de variatie zo groot is, kan niemand ooit ook alles weten waardoor onderlinge informatie overdracht en samenwerking onontbeerlijk is (Hennie Rossel).

2.7. Conclusie

Niet alle tuinders die zich bezighouden met het behoud van biodiversiteit in gebruiksgewassen hebben de beschikking over eigen grond. Dit levert echter weinig belemmeringen op in de manier waarop zij met hun tuin omgaan. Het grootste nadeel ten opzichte van eigen grond is de onzekerheid over de beschikking over hetzelfde stuk grond in de toekomst. Mensen met eigen grond zijn echter ook niet altijd zeker over de toekomst van hun tuin.

De geïnterviewde tuinders kopen niet zoveel (biologische of chemische) bestrijdingsmiddelen. Ze zoeken eerder hun toevlucht tot zelfgemaakte middelen of andere vormen van bestrijding. Dit doen ze omdat ze niet zoveel gif in hun tuin willen hebben en het niet zo erg vinden wanneer er af en toe wat beestjes of onkruiden in hun tuin opduiken. Bovendien vinden ze het leuk om af en toe wat uit te proberen. Om de tuin vruchtbaarder te maken, wordt vooral gebruik gemaakt van eigen compost en in mindere mate van mest.

De geïnterviewde tuinders vinden het erg belangrijk dat ze vooral hun eigen gang kunnen gaan in hun eigen tuin en zich zo min mogelijk van anderen aan hoeven te trekken. Ze houden zich dan ook niet erg sterk vast aan regeltjes van anderen en stellen deze ook niet voor zichzelf op. De tuinders maken wel gebruik van zaaikalenders en wisselteelttechnieken, maar passen deze op hun eigen manier toe. Ze gebruiken ze dan ook meer als richtlijn dan als wet.

De tuinders zijn wel tevreden over hun tuin en hebben weinig te wensen of plannen voor de toekomst. De enige wens die vaak genoemd werd is arbeidskracht. Het belangrijkste toekomstplan is meer te doen aan educatie met als doel meer mensen enthousiast te maken voor biodiversiteit in gebruiksgewassen.

Kennis over tuinieren en gewassen is vooral afkomstig van persoonlijke contacten met andere tuinders en eigen ervaring en dus niet van geschreven bronnen als boeken en internet. Deze bevatten volgens de tuinders te weinig praktische en specifieke informatie. Vooral tuinders die met hun tuin als doel hebben biodiversiteit in gebruiksgewassen te behouden vinden het belangrijk dat hun kennis ook overgedragen wordt. Dit zien ze vooral gebeuren in de vorm van overdracht op vrijwilligers.

3. Biodiversiteit in de tuinen

3.1. Inleiding

Biodiversiteit in gebruiksgewassen kan niet behouden worden zonder tuinders die het leuk vinden om een moestuin met veel variëteiten te onderhouden. Er gaat namelijk veel tijd zitten in zowel het onderhouden van de tuin als ook het verzamelen en het behouden van bijzondere variëteiten. Zo'n investering kan niet bereikt worden zonder enthousiasme en doorzettingsvermogen. (Een deel van) dit enthousiasme kan geput worden uit het doel waarvoor de gewassen gebruikt worden. In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe de tuinders aan hun variëteiten komen, waarom zoveel variëteiten hebben, waar ze ze voor gebruiken en wat hun algemene opinie ten opzichte van het behoud van biodiversiteit in gebruiksgewassen is.

3.2. Variatie in de tuin

3.2.1. Categorieën in biodiversiteit in gebruiksgewassen

Biodiversiteit in gebruiksgewassen is een ruim begrip doordat er een heleboel categorieën in gebruiksgewassen bestaan. Het is bijna niet mogelijk voor een tuinder om zich met al deze categorieën bezig te houden en bovendien hoeft een tuinder ook niet in alle categorieën geïnteresseerd te zijn. In tabel xx is te zien in welke categorieën tuinders hun gewassen hebben. Acht tuinders hebben oud Nederlandse moestuingewassen en vijf houden zich bezig met oud Nederlandse fruitbomen. Deze twee categorieën gaan vaak samen: vier van de vijf tuinen met oude fruitbomen hebben ook oude moestuingewassen.

Categorie gebruiksgewassen	Aantal keer genoemd
Nederlandse moestuingewassen	2
Oud Nederlandse moestuingewassen	8
Tropische moestuingewassen	3
Oud Nederlandse fruitbomen	5
Kruiden	2
Voedergewassen	1

Tabel xx. De categorieën waarop de nadruk in de tuin ligt.

3.2.2. Maximale aantal soorten/varieteiten per gewas per tuin

Om de werkelijke biodiversiteit in een tuin in te kunnen schatten is het van belang te weten hoeveel verschillende soorten of variëteiten er precies per gewas in de tuin staan. Dit is erg moeilijk in te schatten omdat met het blote oog niet te zien is of twee planten tot de verschillende soorten, dezelfde soort, verschillende variëteiten of dezelfde variëteit behoren. Hier is alleen door middel van moleculaire technieken uitsluitsel over te geven en zou per tuin al een onderzoek op zich kunnen inhouden. Om toch een idee te krijgen van het aantal soorten of variëteiten in de bezochte tuinen is in tabel xx een inschatting gemaakt. In deze tabel staan de maximale aantallen per tuin weergegeven. Deze aantallen gelden voor een klein aantal gewassen die de tuinder bijvoorbeeld verzameld. Van de andere gewassen in de tuin zijn kleinere aantallen soorten of variëteiten gevonden. In tabel is te zien dat vier tuinen gewassen hebben waarvan meer dan honderd soorten of variëteiten aanwezig zijn. Twee van deze tuinen zijn in het bezit van een stichting, een is de kwekerij en een is een particulier.

Max aantal soorten/varieteiten per gewas	Aantal keer genoemd
Tot 10	4
Tussen 10 en 50	4
Meer dan 50	4
Onbekend	1

Tabel xx. Het maximale aantal soorten of variëteiten dat per gewas bij een tuinder te vinden is.

3.2.3. Bronnen van nieuwe variëteiten

Het aanleggen van een tuin met veel verschillende variëteiten is moeilijker dan een met gangbare gewassen. Op de meeste verkooppunten zijn alleen de meest algemene gewassen verkrijgbaar. Om toch veel verschillende variëteiten in de tuin te krijgen, gebruiken de tuinders veel verschillende bronnen. De tuinders gaven aan dat sommige bronnen een zoektocht op zich inhouden en anderen zomaar op hun pad verschijnen. In tabel xx is te zien welke bronnen tuinders gebruiken voor het verkrijgen van nieuwe zaden en planten.

Herkomst nieuwe zaden en planten	Aantal keer genoemd
Uitwisseling	18
Met andere tuinders uit de buurt / het complex	5
Met andere tuinders via post	8
Nationale proeftuin	3
Anders vanuit Nederland	3
Vanuit het buitenland	2
Vrienden / kennissen	3
Anders	1
Krijgen	10
Van familie	2
Van vrienden/ kennissen	3
Van andere tuinders in Nederland	2
Van andere tuinders in het buitenland	2
Van anderen	3
Kopen	14
In tuincentra/ zaadhandelaar	
In Nederland	7
In het buitenland	5
Op de markt	
In Nederland	0
In het buitenland	2
Vinden in het wild	2
In Nederland	1
In het buitenland	1

Tabel xx herkomst van nieuwe zaden en planten.

De meest linkse cijfers duiden de totalen per categorie aan. De rechtercijfers duiden de aantallen per subcategorie aan.

3.2.4. Uitwisseling

De belangrijkste bron van nieuwe gewassen is uitwisseling: achttien tuinders verkrijgen op deze manier nieuwe gewassen. Net als kennisverwerving is het contact met tuinders in de buurt of het volkstuincomplex ook een belangrijke bron voor het verkrijgen van nieuwe soorten. Vijf tuinders zeggen op deze manier wel eens aan nieuwe soorten te komen. Acht tuinders wisselen uit via de post. Drie doen dit via de nationale proeftuin en twee doen het met tuinders in het buitenland: “Over de hele wereld zitten mensen die rare dingen verzamelen. Af en toe krijg ik een pakketje met allerlei gekke dingen. Ruilen doen we niet een tegen een. Als ik iets leuks heb voor iemand, stuur ik dit op. Op dezelfde manier krijg je ook af en toe weer dingen terug. Ik vraag niet om specifieke gewassen: ik vind toch alles leuk”(Brian Kabbes). Jaap Vlaming vertelde dat het erg voordelig is om uit te wisselen met mensen in Amerika omdat Amerikanen veel interesse hebben voor Europese soorten en er in de VS nog veel oude rassen te vinden zijn.

Veel oude rassen zijn nog steeds ergens in de VS voorhanden, terwijl deze in Europa allang verdwenen zijn. Amerika is een groot gebied met veel verschillende conserveringsmogelijkheden terwijl de onderlinge uitwisseling in Europa veel dynamischer is geweest. Door evolutie van culturele opwaardering zijn wij veel meer kwijtgeraakt. Welsh Green is botanisch historicus in Amerika. Hij heeft veel erwt-achtigen uit de 18e eeuw. Ik heb hem 21 rassen kool en erwten opgestuurd.

3.2.5. Krijgen

Tien tuinders zeggen wel eens nieuwe gewassen te krijgen van familie, vrienden, andere tuinders of anderen. Anderen zijn bijvoorbeeld mensen die van de tuin gehoord hebben doordat de tuin om de een of andere reden enige bekendheid heeft gekregen. Tuinders die veel onbekende “rare” gewassen hebben zijn meestal wel bekend in de directe omgeving: “Er komen hier veel Georgiërs. Omdat zij weten dat ik geïnteresseerd ben in hun gewassen, hebben ze alles wat ze in Georgië hebben, voor mij meegenomen. Zodoende heb ik het gehele groentebestand van Georgië” (Jaap Vlaming).

Een manier om wat bredere bekendheid te krijgen is publiciteit door de krant, het geven van lezingen of het houden van open dagen. Jaap Vlaming zet wel eens een advertentie in de krant met de vraag of

mensen bijzondere soorten voor zijn collectie hebben. Ruurd Walrecht maakt op een andere manier gebruik van de krant om nieuwe soorten te krijgen: “Ik werd een keer gebeld door het Noord-Hollands Dagblad omdat ze over mij gehoord hadden en iets over mij wilden schrijven. In dat artikel liet ik dan gelijk een oproep zetten om mensen te vragen of die nog iets ouds hadden en of ze dan contact met mij op wilden nemen”. Soorten die op deze manier verkregen worden staan vaak nergens geregistreerd: ze zijn al eeuwen in het bezit van een bepaalde familie en staan bijvoorbeeld bekend onder de naam: *opa's wortel*.

Jaap Vlaming vertelde dat hij in een kookboek over nieuwe en oude groenten eens een variëteit tegen is gekomen die hij graag wilde hebben. Hij heeft toen een van de auteurs opgebeld om te vragen waar hij dit ras kon vinden en is er op die manier aangekomen. Tenslotte worden er ook er wel eens zaden verkregen bij genenbanken in Nederland en buitenland. De genenbank in Wageningen vindt het bijvoorbeeld leuk dat hun gewassen in hun natuurlijke context voor het publiek te bezichtigen zijn.

3.2.6. Tuincentra en zaadhandelaren

Twaalf tuinders kopen wel eens gewassen in tuincentra of bij zaadhandelaren in Nederland of het buitenland. Genoemd worden: zaadhandelaar Ton Vreeken, tuincentrum Xotus, plantenkwekerij Pieter Zwijnenburg, zaadteeltbedrijf De bolster, zaadhandel Van der wal, Kwekerij Kabbes, Heritage seed library en de Dreschflegel. Ook stichting de Oerakker wordt genoemd als plek om zaden vandaan te halen. Jopie Blöte zei gebruik te maken van het boek “de plantenvinder”: in dit boek staat van een heleboel soorten beschreven waar ze in Nederland en België te koop zijn. Het boek komt eens in de 2 a 3 jaar uit. Piet Bimmel heeft een speciale relatie met zaadhandelaar Ton Vreeken. Piet Bimmel komt vaak in de winkel en test ook wel eens gewassen voor de handelaar uit zodat hij daarna eventueel teeltadviezen kan geven. De mening over tuincentra en zaadhandelaren is echter verdeeld. Twee tuinders geven aan te signaleren dat de variatie achteruit gaat. Vroeger waren er meer bijzondere zaden verkrijgbaar en bovendien gaven buitenlanders in tuincentrum Xotus vaak persoonlijk advies bij tropische gewassen. Een andere tuinder vond dit helemaal niet en zei juist dat de keuze de laatste jaren groter is geworden doordat er ook in normale tuincentra steeds meer tropische gewassen verkrijgbaar zijn. Buitenlandse tuincentra worden ook leuk gevonden: “Net over de grens in Duitsland hebben ze weer hele andere dingen en bovendien is het er vaak goedkoper” (Betty Wieteler).

Nieuwe variëteiten worden wel eens achterhaald door middel van rassenlijsten van groentetelers van net na de oorlog of zelfs ervoor. Ook veredelingsbedrijven hebben wel eens interessante soorten: “Ik bel wel eens veredelingsbedrijven op met de vraag of ze een bepaald ras hebben. Als ik weet dat ze het wel hebben en ze zeggen van niet, bel ik ze een paar jaar later nog een keer op. De kans is groot dat ze het gewenste gewas gebruikten als chemiteur voor kruisingen en daarom niet weg willen geven uit vrees dan iemand anders er met dit idee vandoor gaat” Ruurd Walrecht).

3.2.7. Buitenland

Vijf tuinders geven aan gewassen mee te nemen uit het buitenland. Twee zeggen het te krijgen van andere tuinders (meestal familie of kennissen aldaar), twee zeggen het te kopen op de markt en een zegt ook wel eens gewassen te vinden in het wild. Wanneer de tuinders op de markt een interessant gewas zien, proberen ze een praatje aan te knopen met de koopman om er achter te komen wat voor gewassen ze voor zich hebben liggen: “Wanneer we een interessant gewas zien, vragen we de koopman of deze er ook zaden van heeft. Hierbij proberen we altijd de oorspronkelijke, dus niet de doorgekweekte, rassen te krijgen”(Brian Kabbes). Jaap Vlaming merkte op dat de variatie op buitenlandse markten weer groter wordt: “Omdat dingen op de markt duurder werden door import en devaluatie van de munteenheid, zijn mensen in West Afrika weer dingen uit het oerwoud als kruid en specerij gaan gebruiken”.

3.2.8. Naamgeving en raszuiverheid.

Bij gewassen die te koop zijn in tuincentra, staat de naam altijd op het pakje en kun je er vrij zeker van zijn dat dit ook de goede naam is van de plant die je in de tuin zet. Bij uitgewisselde of verkregen gewassen is het lastiger om de ware identiteit van het gewas te achterhalen. Piet Bimmel ergert zich wel eens aan de manier waarop men in Nederland met naamgeving om gaat: “Door de Nederlandse laksheid ontstaan er veel misverstanden. In Engeland gaat men veel nauwkeuriger met naamgeving om. Daar worden ook veel meer oude soorten geteeld en zijn er ook veel meer in winkels te vinden”. Jopie Blöte determineert alle nieuwe gewassen voordat ze de tuin in mogen en Jaap Vlaming laat nieuwe gewassen eerst een keer opkomen om te kijken of het echt iets anders is dan alles wat hij al heeft en hoeveel variatie erin zit. Toch blijft het lastig gewassen precies op soort te brengen en de raszuiverheid te garanderen doordat soorten onderling vaak kruisbaar zijn. Zeker in volkstuincomplexen is het risico van bestuiving door buurgewassen groot.

3.2.9. Gewenste gewassen

Alle tuinders zijn min of meer tevreden met het aantal gewassen dat ze in de tuin hebben. In tabel xx is te zien dat drie tuinders helemaal geen behoefte meer hebben aan nieuwe gewassen omdat hun tuin te vol is of zij er geen mankracht voor hebben. Als zij echter nieuwe gewassen van anderen krijgen, proberen ze het wel uit. Zes tuinders noemden specifieke gewassen die nog op hun verlanglijstje stonden en vier wilden nog wel wat nieuwe gewassen hebben, maar konden geen specifieke soorten opnoemen. De specifieke gewassen die wel genoemd werden waren onder andere: bepaalde bonen, vlassen, rabarber, eeuwige kool, heilige boontjes, goede zomerspinazie en bepaalde tropische-, en landrassen. Tuinders zijn niet echt hard op zoek naar deze gewassen. Ze hopen dat ze er een keer tegenaan lopen en anders vinden ze het ook prima.

Gewenste planten	Aantal keer genoemd
Bepaalde gewassen Bonen	6
Niet gespecificeerd	4
Geen wensen	3

Tabel xx. Planten die de tuinders nog willen hebben.

3.3. Waarom hebben tuinders variatie in de tuin?

Het is dus soms niet altijd de gemakkelijkste weg om veel verschillende variëteiten in de tuin te komen. In tabel xx is te zien wat de tuinders voor redenen hebben om toch te kiezen voor een tuin met veel variatie.

Waarom veel variëteiten?	Aantal keer genoemd
Het is leuk / interessant	13
Cultuurhistorische waarde	8
Voedsel	6
Behouden van natuurlijke variatie / genetische breedte	3
Collectie	4
Tuinieren is gezond	2
Expositie	3
Handwerk en kunstnijverheid	1
Zelf kruisen	1
Esthetische waarde	1
Variatie laten zien aan medetuinders	1

Tabel xx. Redenen om veel variatie in hun tuin hebben.

3.3.1. Eigen plezier

Alle dertien tuinders hebben een gevarieerde tuin omdat ze het leuk vinden. Ze vinden het leuk om in de tuin bezig te zijn en te zien hoe de planten groeien en om de samenhang te volgen tussen alles wat er in de tuin gebeurt:

Ik houd vreselijk veel van het leven en dat is biodiversiteit. Ik vind het ook heerlijk om te telen. Ermee toegewijd zijn, de grond te verzorgen, te kijken naar een vogeltje dat langs vliegt. Ik vind het prachtig om te zien hoe alles ontwikkelt. Net als wanneer je een kind op ziet groeien. Als ik uit de ruimte een foto zie van de aarde word ik verliefd. Dat heb ik ook wanneer ik de grond aan het schoffelen ben, dat doe ik met gevoel. Daar horen de gewassen ook bij. Op de landbouwschool zag ik de biodiversiteit al verdwijnen. Terwijl wij vroeger thuis wel een heleboel verschillende gewassen hadden. Vroeger was ik ook altijd bezig met plantjes en beestjes. Ik ben met de gekweekte planten verder gegaan omdat ik merkte dat niemand daar iets aan deed. Het lot wilde dus dat ik mij met oude gewassen bezig ging houden, terwijl ik het ook heerlijk vind om met nieuwe gewassen bezig te zijn en te kruisen (Ruurd Walrecht).

Naast het gewoon leuk vinden kan ook interesse een belangrijke drijfveer zijn:

Voor de meeste mensen van de vereniging is de drijvende kracht pure interesse in fruitteelt. Daarnaast hecht men belang aan de landschappelijke functie van het hoogstamfruit. Cultuurhistorie puur door de mens gemaakte producten met een

interessant verhaal. Mijn werkzaamheden voor de vereniging zijn hobbymatig en komen voort uit pure interesse. In feite bedrijf ik op deze manier een vorm van informele wetenschap op een kennisgebied dat nog maar heel weinig mensen beheersen (Hennie Rossel).

Zelfs voor Brian en Simone Kabbes, die van hun kwekerij moeten leven, is hun eigen plezier het belangrijkste: "We kweken alleen gewassen die we zelf leuk vinden ook al blijkt jaar na jaar dat niemand er belangstelling voor heeft en ze op de composthoop verdwijnen".

3.3.2. Cultuurhistorische waarde

Acht tuinders gaven als reden voor het hebben van een grote variatie de cultuurhistorische waarde van hun collectie. De tuinders vinden het hierbij vooral belangrijk dat de biodiversiteit in gebruiksgewassen in Nederland te bewaard wordt. De tuinders zijn zich ervan bewust dat zij variëteiten in hun bezit hebben die verder niemand meer heeft. Wanneer zij ze kwijtraken, kunnen deze variëteiten helemaal verdwenen zijn. Vier tuinders gaven ook een duidelijke historische verbintenis aan hun collectie:

Cultuurhistorisch is het van belang de oude fruitsoorten te bewaren om dezelfde reden dat het van belang is om oude schilderijen te bewaren. Onze vereniging bestaat sinds 1989 en voor die tijd was er geen bewustzijn voor oude fruitrassen. Zelfs niet in Wageningen. Ik vind dit erg jammer. Veel rassen hebben een lange historie. Er zijn bijvoorbeeld rassen die via de middeleeuwen, de tijd van Karel de Grote, de Romeinen en de Grieken terug zijn de voeren naar het Centraal Azië van 4000 jaar geleden (Hennie Rossel, de Noordelijke Pomologische Vereniging).

Ondanks het feit dat er veel rassen zijn die misschien nog maar bij een tuinder in bezit zijn, geven de tuinders aan dat zij, voornamelijk door beperkte capaciteit, niet alle gewassen kunnen bewaren. Zij beperken zich liever tot een aantal gewassen die samen een beeld geven van wat er in de loop der tijd aan variatie geweest is:

Ik hoef niet alles te telen wat er is, maar ik wil de geschiedenis in beeld brengen op de tuin. Ik wil van iedere soort een paar kenmerkende stadia hebben. Daarnaast wil ik ook graag planten met bijzondere kwaliteiten meenemen. Door beperkte capaciteit van satelliettuintjes wordt mijn verzameling echter wel begrensd. Tenzij ik isolatie tenten heb om kruisbestuiving tegen te gaan. Het doel is het instandhouden, maar ook het verhaal erachter. Planten zijn zo verantwoordelijk voor onze hele geschiedenis. Van jager en verzamelaar, naar verschillende specialismen voor iedereen (Ruurd Walrecht).

3.3.3. Voedsel

Voor zes tuinders is voedsel een belangrijke reden voor het hebben van hun tuin. Het hebben van veel variatie maakt het eten ook interessanter. Alle tuinders vinden dat er aan zelfgeteelde groente in ieder geval meer smaak zit. Redenen die hiervoor gegeven worden zijn voldoende zonlicht, het feit dat de gewassen niet opgejaagd worden om zo snel mogelijk te groeien en het feit dat ze pas geoogst worden wanneer ze echt rijp zijn. Meerdere variëteiten brengen meer verschillende smaken in het eten zijn handig met oogsten: "Ik probeer altijd lekkere variëteiten voor mijn gezin op tafel te zetten. Ik vraag ook altijd of ze bijvoorbeeld de aardappels lekker vinden. Op een gegeven moment gaan ze de verschillende rassen ook herkennen. Mijn kinderen zijn erg kritisch op eten. Kool is geen kool. Je hebt vijftien soorten. Veel smaken en kleuren" Jaap Vlaming). Sommige variëteiten worden ook geschikt gevonden voor bepaalde gerechten. Er zijn bijvoorbeeld speciale aardappels voor in de soep, patat of stamppot. Tenslotte is het leuk om steeds weer nieuwe dingen uit te proberen.

3.3.4. Behouden van natuurlijke variatie / genetische breedte

Drie tuinders geven aan veel variatie te hebben omdat ze het belangrijk vinden dat de genen bewaard blijven zodat er geen eigenschappen verdwijnen:

Ik vind het belangrijk dat de genen bewaard blijven. Bij een ras dat verloren gaat raak je misschien eigenschappen kwijt die van belang kunnen zijn bij het kweken van een nieuw gewas. Ik vind het een heel belangrijk argument om variëteiten aan te houden dat je voorkomt dat je genen kwijtraakt. Daarom heb ik ook altijd de eeuwige kool aangehouden. Ik weet nog maar een paar plaatsen waar ze de Koningin Emma appel hebben, dus hij kan zomaar weg zijn. Terwijl het toch zo'n goede appel is (Johan van der Hoek).

3.3.5. Collectie

Eigenlijk hebben alle tuinders een collectie. Vier gaven echter aan veel variatie te hebben om deze collectie: “Ik heb de planten voor de verzameling. Iemand die geïnteresseerd is in een bepaald gebruik kan bij mij plantjes of zaden kopen en er dan zelf mee aan de slag” (Jopie Blöte). Een reden voor een collectie kan zijn het bewaren van oude rassen, maar er zijn ook tuinders die hun verzameling puur voor hun plezier hebben.

Vier tuinders geven aan (een deel van) hun verzameling te richten op een bepaald gebied. Drie van hen verzamelen landrassen uit hun eigen omgeving. Hennie Rossel van de Noordelijke Pomologische Vereniging beperkt zich echt tot zijn eigen regio: “Er zijn zoveel streek-, of landrassen dat de diversiteit erg regionaal bepaald is. Zelfs in een klein landje als Nederland, vind je toch nog verschillen in microklimaat en grondsoorten. Daarom vind ik dat er ook lokaal verzameld moet worden. Alle leden van de vereniging richten zich op hun eigen regio en al onze collecties samen vormen een grote referentiecollectie”. Andere tuinders richten zich op de Noordelijke Nederlanden of het gebied boven de lijn Alkmaar Deventer, Assen en Bremen. Henk Boers, hortulanus van Stichting Rijksmuseum het Muiderslot, heeft als doel de tuin in te richten volgens zeventiende eeuws model:

Ons streven is om een zeventiende eeuwse nutstuin aan te leggen met planten die in de tijd van Hooft in de noordelijke Nederlanden gebruikt werden. Er zijn bijvoorbeeld landrassen die al eeuwenlang, hier op deze plek, in dit zeeklimaat, geteeld worden en door menselijke selectie helemaal aangepast zijn aan deze plek. Dit is iets waar we naartoe werken. Alles moet opnieuw verzameld worden want overgeleverd is er niets.

Jaap Vlaming heeft drie specifieke collecties: een rabarbercollectie, een collectie van Georgische gebruiksgewassen en hij is bezig met het aanleggen van een Waddencollectie:

De rabarbercollectie ben ik begonnen toen ik merkte dat er een aantal verschillende rabarbersoorten waren. Ik vond dit zo leuk dat ik ze ben gaan verzamelen. Nu probeer ik een zo breed mogelijk rabarberspectrum te beslaan. Dit wil zeggen dat ik planten uit zoveel mogelijk streken wil hebben zonder dat ik uit elke streek alle types heb. De waddencollectie wil ik aanleggen om te kijken wat er aan diversiteit in het waddengebied bestaat. Hierin wil ik ook Duitsland en Denemarken betrekken. Georgië vind ik interessant omdat dit land belangrijk is geweest voor de graanontwikkeling. In Georgië is het een kwestie van overleven en alles wat groeit en wat eetbaar is wordt gebruikt. Je vindt er alleen gewassen die hard zijn en goed groeien. De rest is kapot gegaan. Je hebt er bijvoorbeeld mooie wortels en bieten die voor ons selectiestadium zitten. Dit kun je zien omdat je alles wat erna is gekomen kent.

Brian Kabbes wijkt nogal af van alle anderen doordat hij al heel veel verzamelingen gehad heeft.

Ik ben niet iemand die iets heel lang vasthoudt. Ik verzamel iets, heb er dan ook heel veel van, dan laat ik het weer los en ga weer wat anders doen. Ik wil dan ergens zoveel mogelijk over weten, daarna heb ik het wel weer gezien en ga ik weer iets anders doen. Ik heb al heel veel gehad.

3.3.6. Gezondheid

Twee tuinders geven aan hun tuin ook om gezondheidsredenen te hebben. Tuinieren is een gezonde hobby omdat je veel buiten bent en veel verschillende spieren gebruikt.

3.3.7. Expositie

Drie tuinders zeggen hun tuin ook als een soort expositie te zien. Het doel hiervan is andere mensen mooie dingen te demonstreren. Laten zien hoe mooi planten kunnen zijn, hoe ze groeien en hoe ze zich ontwikkelen. Door een grote variatie te laten zien proberen ze mensen enthousiast te maken voor biodiversiteit.

Ik wil mensen laten zien waar alles vandaan komt in de hoop om ergens een snaar te raken. Dit lukt altijd het best in het veld omdat ik daar zelf om mijn best ben. Ik wil mensen iets positiefs meegeven. Op het journaal gebeurt het tegenovergestelde. Ik bouw verrassingen in in gewassen. Hierdoor gaan mensen ontstaan. Dat is een mooie ingang voor biodiversiteit (Ruurd Walrecht).

Betty Wieteler probeert ook haar medetuinders in het moestuincomplex te laten zien dat er van bepaalde gewassen vaak meerdere variëteiten bestaan die bijvoorbeeld eerder of later oogstbaar zijn: “Zij telen vaak al jarenlang exact hetzelfde en zijn vaak erg verbaasd wanneer ik een keer iets in een andere tijd zaai.”

3.3.8. Esthetische waarde

Betty Wieteler geeft aan variatie ook belangrijk te vinden om de esthetische waarde: “Het is leuk om te zien. Als het industrieel gebeurt heb je rijen en rijen van hetzelfde. Dit heeft iets nostalgisch.”

3.3.9. Kruisen

Ruurd Walrecht gaf aan zelf ook bij te dragen aan een grotere variatie door gewassen onderling te kruisen:

Ik kruis planten onderling om drie redenen. Ten eerste vind ik het belangrijk om variëteiten te hebben die bestand zijn tegen extremen als strenge vorst of hitte. Ik kruis variëteiten onderling om op deze manier sterkere rassen te krijgen. Hiervoor gebruik ik het principe van verdringingskruising. Dit werkt als volgt: ik neem een ras dat ik wil “verbeteren” en een ras met de gewenste eigenschap. Deze twee rassen kruis ik net zo lang tot ik ras 1 heb met de gewenste eigenschap van ras 2. Op deze manier probeer ik de handelswaarde van het ras te verhogen. Dit vind ik vooral belangrijk voor de biologische landbouw: deze sector gaat steeds meer de kant van de gangbare landbouw op waardoor de variatie steeds kleiner wordt. Ik vind dit erg jammer. Met groente is het namelijk net als met mensen: ze zijn mooi omdat ze allemaal anders zijn. Hoe meer variëteiten, hoe meer schoonheid! Ik hoop dat ik met het versterken van mijn gewassen, deze gewassen interessanter te maken voor de biologische boeren zodat zij ook meer variaties gaan verbouwen. Naast het sterker maken van gewassen, vind ik het ook leuk om mooie kleurencombinaties in te kweken, hierbij is mijn streven mijn groentetuin zo kleurig te krijgen dat het een bloementuin lijkt. Ten derde probeer ik gewassen uit gezondheidsoverwegingen te “verbeteren”. Zo probeer ik bijvoorbeeld paarse wortels met een rode buitenkant of spinazie met minder oxaalzuur te kweken. De kleurstoffen pakken vaak vrije radicalen aan, zodat de kwaliteit van het leven dus weer verbeterd wordt. Door kleuren bereikt je mensen ook echt met biodiversiteit. Je kunt het echt zien. In tegenstelling tot bijv. resistentie tegen ziekten en ziekten die nog moeten komen. Voor het grote publiek is dit een goede manier om inzicht te geven in genetica.

3.4. Gebruik van de gewassen

Er werden dus elf redenen genoemd om veel variëteiten in de tuin te hebben. Sommige van deze redenen zijn direct verbonden aan het gebruik van het gewas, anderen zijn meer idealistisch van aard. Het gebruiksdoel wordt dan meer gezien als leuke bijkomstigheid. In tabel xx staat weergegeven voor welke doeleinden de gewassen gebruikt worden. De meeste tuinders noemden meer dan een gebruiksdoel waarbij het een vaak wel een veel belangrijker plaats inneemt dan het ander.

Gebruiksdoel	Aantal keer genoemd
Voedsel	12
Handwerk en kunstnijverheid	1
Decoratie, esthetische waarde	5
Diervoeding	2
Collectie	4
Culturele, historische waarde	2
Zaadproductie	3
Verkoop	8
Gebruiksvoorwerp	2
Demonstratie	1

Tabel xx. Doeleinden waar de gewassen voor gebruikt worden.

3.4.1. Voedsel

Twaalf tuinders gebruiken tenminste een deel van hun moestuinopbrengst als voedsel; voor een aantal tuinders is voedsel zelfs het belangrijkste gebruiksdoel. De meeste gewassen worden geconsumeerd door de tuinder zelf en zijn gezin: “Ik kook elke dag voor mijn gezin. Hierdoor weet ik heel goed welke gewassen lekker zijn en hoe ik deze producten het best kan verwerken. Ik meng bijvoorbeeld granen door de rijst om deze aromatischer te maken”(Jaap Vlaming). Het gedeelte dat over is (soms is dit zelfs het grootste gedeelte), wordt uitgedeeld aan vrienden, kennissen en familie; verkocht of geruild met andere tuinders.

Naast het direct consumeren in de oogsttijd, worden ook veel gewassen bewaard voor in de winter. Sommige gewassen worden bewaard door ze op een droge, koele, donkere plaats weg te zetten. Dit geldt bijvoorbeeld voor appels, aardappels en sommige pompoenen en komkommers: "Er zijn komkommers die je 3 maanden kunt bewaren. Nederlanders hoeven deze niet omdat ze te hard zijn en er gek uitzien" (de vrouw van Piet Bimmel, zij komt uit Suriname). Andere gewassen moeten eerst bewerkt worden voor ze bewaard kunnen worden. De volgende technieken worden gebruikt: het maken van sap en jam, invriezen, inkuilen (wortelen, meirapen en bietjes), wecken, inmaken, op azijn zetten en het maken van zuurkool.

Er zijn ook tuinders die veel minder belang hechten aan de eetbare waarde van gewassen. Zij vinden het leuk om te weten dat bepaalde gewassen eetbaar zijn maar gebruiken het zelf nauwelijks als zodanig.

3.4.2. Verkoop

Acht tuinders zeggen wel eens iets van de moestuinopbrengst te verkopen. De reden om te gaan verkopen verschilt per tuinder.

Jopie Blöte richt haar tuinieractiviteiten voornamelijk op verkopen. Het hele jaar door is ze bezig genoeg plantjes bij elkaar te krijgen. De verkoop vindt voornamelijk in het voorjaar plaats en alleen aan huis. Om genoeg plantjes te hebben begint deze tuinder in februari al met zaaien in de kas. Elk jaar organiseert ze een aantal open dagen die altijd veel mensen trekken. Dit levert veel vaste klanten op. In de tuin staat ook een klein winkeltje waarin ze onder andere schilderijtjes van plantenmateriaal, potten van bevriende pottenbakkers, zelfgemaakte azijn en tweedehands plantenboeken verkoopt. Ondanks alles hoeft deze tuinder niet van haar tuin te leven: het geld dat ze verdient gebruikt ze om de stichting in stand te houden en om materialen (gereedschap en mest) te kopen.

Alle Brian en Simone Kabbes moeten rondkomen van hun kwekerij. Voor de verkoop kweken ze voornamelijk sierplanten. De tropische eetbare gewassen, die voor die onderzoek belangrijker waren, hebben ze voornamelijk voor de lol. Meestal is er weinig vraag naar, maar ze vinden het leuk om ze op te kweken en te kijken of het lukt: "Elk jaar betrap ik mij er bij het oppotten weer op dat ik een heleboel planten voor de lol heb, die ik weggeef of ruil en dat ik dan heel weinig planten overhoud voor de verkoop. Dit is niet erg want we houden toch nog genoeg plantjes over om rond te komen. Nu we financieel onafhankelijker worden, gaan we minder produceren. Nu heb ik bijvoorbeeld 25 soorten brandnetels, niemand wil ze hebben, maar ik vind het lollijg" (Brian Kabbes).

Voor de andere tuinders is de verkoop echter bijzaak. Zij beperken zich tot het verkopen van wat overschotten aan de weg. Sommige tuindersverenigingen vinden dit echter niet goed: zij vinden dat men alleen groente mag verbouwen voor eigen gebruik. De regelgeving hieromtrent is vaak nogal vaag: "Ik verkoop voornamelijk dingen omdat er binnen de tuindersvereniging mensen zijn die niet willen dat anderen hun hele opbrengst verkopen. Overschotten mogen wel. Ik vind dit vaag omdat er geen grens te leggen is. Als mensen er genoeg in scheppen om hun waar te verkopen vind ik dat prima. Om de rest te klieren ben ik ook maar gaan verkopen" (Jaap Vlaming).

Planten zonder keurmerk mogen niet verkocht worden. Daarom heeft een stichting Het Hof van Eden een eigen keurmerk bedacht: food to die for. Onder dit keurmerk stelt de stichting haar gewassen voor als kunst: "We mogen onze gewassen op de markt demonstreren, maar we mogen ze nooit verkopen".

3.4.3. Decoratie, esthetische waarde

Vijf tuinders noemden een of andere vorm van decoratie als gebruiksdoel van bepaalde gewassen. Dit kan zowel decoratie in de tuin als in huis betekenen. Een aantal gewassen wordt puur om zijn esthetische waarde verbouwd, voor anderen is deze esthetische waarde niet meer dan een bijkomend voordeel. Pompoenen, appels en noten hebben een decoratieve waarde wanneer ze in huis neergelegd worden. Daarna kunnen ze eventueel altijd nog opgegeten worden. Een koren staat mooi in een vaasje en bonen staan leuk in een fles. Siermaïs en aardbeimaïs worden speciaal verbouwd om hun esthetische waarde.

Bij Stichting Rijksmuseum het Muiderslot, is een groep vrijwilligers, actief in het maken van decoraties om het kasteel op te fleuren. Hiervoor gebruiken ze bloemen en andere producten uit de kasteeltuin.

3.4.4. Zaadproductie

Elf tuinders verzamelen hun zaden om ze te gebruiken voor het volgende jaar. Drie tuinders noemden zaadproductie zelfs als een van de belangrijkste gebruiksdoelen. Dit betreffen tuinders die nog zeldzame rassen hebben die verder nauwelijks meer te vinden zijn: "Ik selecteer de planten uit voor het zaad. Dat gaat voor. Dat is heilig. Planten die meegaan voor het zaad controleer ik eerst. Kolen snijd ik bijvoorbeeld door om te kijken of ze geen eigenaardigheden bevatten" (Ruurd Walrecht). Anderen zijn

hier minder fanatiek in en verzamelen zaden om het jaar daarna te kunnen gebruiken of om uit te delen aan liefhebbers: “We verzamelen wat we nodig hebben om productie te maken. Het meeste laten we hangen voor de vogels. Ik oogst wel eens wat gekke dingen voor liefhebbers. Dingen die je lang kunt bewaren probeer ik wel op te slaan. Als er geen mensen staan te dringen, ga ik ook niet oogsten” (Brian Kabbes). Twee tuinders doen vrijwel niets met de zaden en kopen ieder jaar weer nieuwe zaden. De een doet dit omdat het makkelijk is, de ander om de raszuiverheid te kunnen waarborgen: ” Ik doe niets met de zaden want raszuiverheid is niet gewaarborgd bij eigen niet-professionele vermeerdering. Vermeerdering en handel in zaden zou allen via de professionele vakkundige kanalen moeten gaan: anders krijg je genetische bastaarden”(Anoniem).

3.4.5. Gebruiksvoorwerp

Twee tuinders gaven aan van sommige gewassen bepaalde gebruiksvoorwerpen te vervaardigen. Het Hof van Eden een gebruikt de takken van bomen (bijvoorbeeld eiken en iepen), die op een bepaalde manier gesnoeid zijn, kunnen als rijshout of als stok voor gereedschap dienen. Jopie Blöte levert bepaalde planten aan vriendinnen die er cosmetica-artikelen van maken.

3.4.6. Diervoeding

Twee tuinders gebruiken wel eens plantenmateriaal uit de moestuin als diervoeding. Het onkruid vogelmuur wordt aan vogels gevoerd en een overschot aan fruit wordt aan konijnen, eenden en andere vogels gevoerd.

3.4.7. Handwerk en kunstnijverheid

Jopie Blöte maakt schilderijtjes van plantenmateriaal, bijvoorbeeld van gedroogde bieslookbloemen. Dit doet ze van planten die ze sowieso al heeft, dus ze kweekt ze er niet apart voor. De schilderijtjes verkoopt ze in haar winkeltje.

3.5. Betrokkenheid bij het behoud van biodiversiteit in

gebruiksgewassen

3.5.1. Bijdrage van de tuinders aan biodiversiteit in gebruiksgewassen

Uit de paragrafen over de redenen om veel variëteiten te hebben en het gebruik van deze variëteiten, blijkt dat ertussen de tuinders verschillen bestaan in houding ten opzichte van het behoud van biodiversiteit in gebruiksgewassen. Tuinders die als reden voor het hebben van veel variëteiten de cultuurhistorische waarde en het behouden van natuurlijke variatie en genetische breedte opgeven, zijn meer met dit behoud bezig dan mensen die hun tuin voornamelijk voor het voedsel hebben. Toch zijn al deze tuinders van belang voor het behoud van de biodiversiteit van gebruiksgewassen in Nederland omdat zij allemaal op hun eigen manier een deel van deze biodiversiteit in stand houden en overdragen. Hun eigen besef op dit vlak is echter verdeeld: in tabel xx is weergegeven hoeveel tuinders denken bij te dragen aan het behoud van biodiversiteit in gebruiksgewassen in Nederland.

Bijdrage aan behoud biodiversiteit in Nederland?	Aantal keer genoemd
Ik denk het wel	8
Ik weet het niet	4
Ik denk het niet	1

Tabel xx. Opinie tuinders over of zij bijdragen aan biodiversiteit in cultuurgewassen in Nederland.

In de tabel (tabel xx) is te zien dat acht tuinders denken bij te dragen aan het behoud van de biodiversiteit in Nederland. Vier weten het niet:

Ik denk dat ik wel iets bijdraag; zij het beperkt. Door uitwisseling via internet gebeurt het misschien wel meer. Ik geef veel weg, zodat meer mensen deze bijzondere gewassen in de tuin hebben en hun overlevingskans vergroot wordt. Tijdens een open dag in de heb ik een keer pronkbonen uitgedeeld. Dit ging heel hard. Ongetwijfeld is er een aantal mensen dat hem zaait zodat de overlevingskans van deze boon weer vergroot wordt (Johan van der Hoek).

In tabel xx staat weergegeven of tuinders het belangrijk vinden wanneer de variatie in hun tuin bewaard blijft wanneer ze er zelf mee ophouden. De manier waarop zij denken dat dit zou kunnen gebeuren staat weergegeven in tabel xx.

Belangrijk variatie van tuin behouden?	Aantal keer genoemd
Belangrijk	7
Het zou leuk zijn	3
Niet belangrijk	2

Tabel xx. Belang volgens de tuinders van het behoud van de variatie uit hun tuin.

Manier van behouden	Aantal keer genoemd
In de stichting / vereniging	2
Collectie onderbrengen bij een stichting	2
Overdragen op kinderen	1
Overdragen op iemand anders	3
Landelijk Europees netwerk	1
Geen idee hoe	1

Tabel xx. De manier waarop de variatie in de tuin volgens de tuinders behouden moet worden.

Zeven tuinders vinden het belangrijk dat de variatie uit hun tuin behouden blijft (tabel xx). Twee stichtingen zien dit gebeuren in hun stichting en twee anderen willen (een deel van) hun collectie onderbrengen bij een stichting of bij iemand anders. Jaap Vlaming ziet dit als volgt voor zich:

Wellicht kan ik mijn gewassen bij een stichting onderbrengen. Ik wil in ieder geval dat mijn rabarbercollectie ergens bewaard blijft. Misschien kan dit via de Nationale Proeftuin. Ik denk dat er wel een paar mensen zijn die een paar oude rassen willen bewaren. Als ze dan ieder jaar iets krijgen, hebben ze na een aantal jaar ook een behoorlijke collectie die ze wel in stand kunnen houden. Ik heb nu bijvoorbeeld net een paar Limburgers gehad die de Maastrichtse schelk nog van vroeger kenden en het daarom leuk vonden hem te hebben. Dat zijn mensen die bouwen op geschiedenis die nog net levend is. Ik heb het al bij de gemeente geprobeerd, maar daar achten het behoud van oude gewassen niet als hun taak.

Drie tuinders lijkt het leuk wanneer hun collectie bewaard blijft, maar vinden die niet heel belangrijk. Twee van hen hebben een tuin in een volkstuincomplex en zij denken dat het misschien leuk is voor hun opvolgers om (een deel van) hun collectie over te nemen. Twee tuinders vinden het niet belangrijk om de variatie in hun tuin te bewaren. Brian Kabbes gaf dit als volgt weer:

Nee hoor, dat vind ik zo'n onzin. We hebben dit stukje grond maar in bruikleen. Er is hier al zoveel gebeurd. Wat is die 50 a 60 jaar dat wij hier zitten nu op die miljoenen jaren dat het al bestaat? Je kunt het toch niet behouden. Ik vind dat het heel organisch moet blijven. Wanneer iets zijn nut verliest, moet je het niet meer kosten wat het kost proberen te behouden. Van alles is er zoveel. Je moet het kunnen loslaten.

3.5.2. Promoten en vergroten van biodiversiteit

Het onderhouden van een tuin met een grote biodiversiteit in gebruiksgewassen draagt ertoe bij deze biodiversiteit in stand te houden. Door promotie kan zij echter verstevigd en zelfs vergroot worden. Hierdoor kan het draagvlak voor het behouden van biodiversiteit in gebruiksgewassen vergroot worden waardoor het makkelijker wordt haar te beschermen. Een deel van deze promotie kan gebeuren door de tuinders zelf, maar gaat makkelijker wanneer het ook van bovenaf gestimuleerd zou worden. In tabel xx is weergegeven of tuinders de biodiversiteit in gebruiksgewassen zelf wel eens promoten en of zij vinden zij meer gepromoot en / of vergroot moet worden.

Zelf promoten		Biodiversiteit moet meer gepromoot worden		Biodiversiteit moet vergroot worden	
Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee
10	3	11	2	10	3

Tabel xx. Promotie van biodiversiteit in gebruiksgewassen.

3.5.2.1. Zelf promoten in eigen tuin

Tien tuinders zeggen zelf wel eens biodiversiteit te promoten. Dit doen zij voornamelijk door hun tuin en hun gewassen aan andere mensen te laten zien. Dit gebeurt door officiële rondleidingen te geven, bekenden mee te nemen naar de tuin en zelfgekte weekte groente uit te delen. Op deze manier brengen zij hun enthousiasme gemakkelijk over: "Ik heb een keer een collega meegenomen naar de tuin omdat zij

zich niet kon voorstellen dat ik daar zo enthousiast over kon zijn. Zij was er erg van onder de indruk. Ik heb haar toen groente meegegeven”. De reactie op de tuinen is meestal erg positief. Mensen zijn vooral erg geïnteresseerd in dingen die je kunt eten. Een Surinaamse tuindersvrouw wordt echter af en toe wel een beetje teleurgesteld door haar Nederlandse kennissen: “Nederlanders zijn soms erg kieskeurig en eten alleen wat ze kennen. Als ik bijvoorbeeld iets onbekends uit de tuin aanbied, wil bijna niemand het hebben”. De hortulanus en de vrijwilligers van Stichting Rijksmuseum het Muiderslot zien het als een deel van hun opdracht om het bezig zijn met en behouden van biodiversiteit uit te dragen en over te brengen op de volgende generatie:

Als we niet oppassen hebben zijn we in twee generaties onze hele diversiteit kwijtgeraakt. Wij proberen mensen kennis te laten maken met gewassen die ze niet kennen. Hier nemen we ook de tijd voor door bijvoorbeeld te praten met bezoekers die ons in de tuin bezig zien. Ze zijn vaak erg enthousiast over de nieuwe dingen die ze zien en leren. Dit vertellen ze weer door aan hun kennissen. Zo krijgen we steeds meer belangstelling en nieuwe vrijwilligers (Siny Keus, hoofdvrijwilliger).

De Noordelijke Pomologische Vereniging organiseert specifieke activiteiten, zoals lezingen, entdagen en snoeicursussen, om mensen kennis te laten maken met biodiversiteit. Op deze activiteiten laten ze mensen kennis maken met nieuwe rassen. Bovendien zijn er ook altijd mensen die met rassen aankomen die bij de stichting ook nog niet bekend zijn.

3.5.2.2. Promoten buiten de tuin

Elf tuinders vinden dat biodiversiteit ook buiten hun eigen tuin promoot moet worden. De belangrijkste reden die zij hiervoor geven is de onwetendheid van het grootste deel van de bevolking terwijl er juist voor gebruiksgewassen een heel groot draagvlak gecreëerd zou kunnen worden. De meeste mensen weten echter niet hoeveel variatie er bestaat en hoeveel smaakvariatie er in veel voedingsgewassen kan zitten:

Met name nutsgewassen zouden een belangrijk draagvlak in de maatschappij kunnen hebben. Veel mensen weten gewoon niet dat er zoveel diversiteit bestaat en dat er ook zoveel smaakverschillen zijn terwijl ze wel allemaal naar de winkel komen om de nieuwste smaak unox-worst te proeven. Dat er zoveel aardappellrassen zijn met zoveel verschillende smaken, weten ze niet (Brian Kabbes).

Twee tuinders vinden dat biodiversiteit niet gepromoot moet worden. Stichting het Hof van Eden heeft ervaren dat sinds de aandacht voor biodiversiteit vergroot is, zij minder steun krijgen. Ze denkt dat dit komt doordat de mensen van deze stichting vroeger de enigen waren die zich met biodiversiteit bezighielden. Toen ging alle subsidie naar hun. Nu er meer initiatieven zijn denken ze dat het geld eerder aan anderen gegeven wordt doordat zij niet de gemakkelijksten zijn om mee om te gaan.

In 1996 is er, onder andere door ondertekening van het biodiversiteitsverdrag, in Nederland meer aandacht gekomen voor biodiversiteit. Sindsdien gaat het met ons bergafwaarts. Zelfs de minister is langs geweest, maar we krijgen nog steeds geen steun. Er is ooit een ambtenaar geweest om ons te helpen. We zouden nog een stuk grond krijgen. Dit heeft hij echter zelf ingepikt om een tuincentrum op te bouwen. Wij hebben er nooit meer iets van terug gezien. Er is genoeg over ons bekend bij de gemeente. Men weet dat we ons niet inlikken en durven te zeggen wat we vinden. Zo’n ambtenaar kan dus niet verrast zijn geweest toen hij met ons in zee ging.

Naar aanleiding van ons project, stelt de gemeente elk jaar een hoeveelheid geld beschikbaar voor biodiversiteit. We hebben zelf echter nog nooit subsidie gehad, dat heb ik ook nooit gewild. Nu ik merk dat er een heleboel mensen zijn die nu proberen te doen waar wij ook al jarenlang mee bezig zijn, wil ik er ook wel geld voor hebben. Het geld is per slot van rekening door ons beschikbaar gekomen.

3.5.2.3. Biodiversiteit vergroten

Tien tuinders vinden dat de biodiversiteit in Nederlandse gebruiksgewassen vergroot moet worden. Naast het cultuurhistorische belang wordt hierin ook het belang voor de huidige en met name de biologische landbouw genoemd. Tuinders vinden het belangrijk om in deze sector de biodiversiteit te vergroten om de kans op plagen te verkleinen:

Het is aan alle kanten erg nodig om de biodiversiteit te vergroten. Er zijn een aantal gewassen die erg nodig zijn voor de voedselvoorziening. Er hoeft maar een ziekte te komen en je hebt meteen een grote misoogst. Resistentie moet gezocht

worden in oude zeldzame gewassen. De variatie in voedsel is ook belangrijk en dat wordt vaak vergeten (Ruurd Walrecht).

Daarnaast vinden ze het ook belangrijk dat er weer meer gebruik wordt gemaakt van gewassen die hier oorspronkelijk vandaan komen omdat deze veel beter aan ons milieu zijn aangepast dan geïmporteerde cultuurgewassen.

Ik denk dat er veel meer producten geteeld kunnen worden die veel beter tegen ons klimaat kunnen. Die Oudhollandse groenten hebben ook veel minder last van ziektes. De pastinaak wordt bijvoorbeeld helemaal niet door insecten belaagd, terwijl wortels vaak ziek zijn. Hetzelfde geldt voor de aardpeer en de brave Hendrik. Al deze oude gewassen zijn gewend aan ons klimaat en onze insecten. Veel cultuurgewassen horen hier niet thuis, daarom hebben zij bestrijdingsmiddelen nodig (Piet Bimmel).

Drie tuinders zeggen zich ook zorgen te maken om de biodiversiteit in gebruiksgewassen buiten Nederland. Ze zijn bang dat multinationals de markt steeds meer gaan monopoliseren waardoor de biodiversiteit verdwijnt, de kans op plagen groter wordt en de onafhankelijkheid van de boeren achteruit gaat.

In de tropen verbouwen boeren al eeuwenlang hun eigen gewassen omdat deze nu eenmaal het beste gedijen op hun grond. Langzaam maar zeker worden deze boeren echter onder mooie voorwendselen ingepalmd door zaadmultipationals die proberen overal monoculturen van hun zaden te krijgen. Het idee overheerst dat wat multinationals doen goed is voor de samenleving. De media bevestigen dit ook. Wanneer een multinational met een nieuwe vinding of een nieuw ras komt, schrijven zij meteen over dit geweldige succes en wil iedereen het hebben. Binnen korte tijd staat dus overal dezelfde variëteit waardoor de kans op plagen vergroot wordt en er weer een nieuw ras moet komen. Boeren moeten dus vaak ieder jaar weer nieuwe zaden aanschaffen. Na een paar jaar blijkt dat de eigen zaden eigenlijk veel beter waren, maar op dat moment is het te laat en zijn ze hun eigen zaden al kwijt. Op deze manier verdwijnt een heleboel biodiversiteit in oorspronkelijke gebruiksgewassen. Voor de multinationals maakt dit niet uit, maar het gaat ten koste van de samenleving c.q. de boeren (Brian Kabbes).

3.5.3. Wie is verantwoordelijk voor het vergroten?

Het op grote schaal vergroten van de biodiversiteit in gebruiksgewassen kan niet door de tuinders alleen gebeuren. Om biodiversiteit in gebruiksgewassen in Nederland echt draagvlak te geven, moet het ook gestimuleerd worden door meer invloedrijke instanties. In tabel xx is te zien wie hier volgens de tuinders verantwoordelijk voor zijn.

Verantwoordelijke voor vergroting	Aantal keer genoemd
De overheid	10
De provincie	3
De gemeente	1
Wageningen Universiteit	1
Bestuur volkstuincomplex	1
Aparte verenigingen	1
Winkels	2
Boeren en tuinders	1

Tabel xx. Vermeende verantwoordelijken voor vergroten van biodiversiteit in gebruiksgewassen.

3.5.3.1. De overheid

Tien tuinders vinden dat de overheid ook een bijdrage moet leveren om de biodiversiteit van gebruiksgewassen in Nederland te vergroten. Helaas wordt de erkenning bij overheden nu minimaal gevonden. Er zijn overal wel mensen die erin geïnteresseerd zijn, maar er is geen geld voor. Dus komt het erop neer dat het afhankelijk is van privé-activiteiten en vrijwilligersondernemingen waardoor het nooit echt systematisch wordt aangepakt. De verwachte overheidsbijdrage wordt vooral gezien in de vorm van stimulatie door financiële bijdragen. Daarnaast zitten er bij de overheid ook de mensen die in grote mate bepalen wat er wel en niet toegestaan is. Het echte werk moet vooral van lokale initiatieven, bijvoorbeeld bij de provincie, komen. Zij heeft meer invloed en staat dichterbij de grond. Bovendien heeft zij vaak een stuk of wat landschappen in beheer. Hierbij is wel belangrijk dat er samenwerkingsverbanden ontstaan tussen verschillende instanties die diversiteit proberen te bewaren. Zo vergroot je het draagvlak: als er bij de een iets verloren gaat, is er altijd nog iemand anders die het

nog heeft. Die moet een open systeem zijn waarin iedereen weet wat iedereen heeft en alles van iedereen is.

3.5.3.2. Aparte verenigingen

Een tuinder denkt dat de aparte verenigingen ook een belangrijke rol kunnen spelen. Het AVVN (de landelijke organisatie voor hobbytuinders) kan heel veel tuinders bereiken. Zij neemt bijvoorbeeld heel goed stelling in met betrekking tot natuurlijk tuinieren en geeft veel ideeën en adviezen. Er zou ook een programma als 'Gardeners world' in Nederland moeten komen. Hier zijn tuinprogramma's meer op de siertuin gericht. Je ziet bijvoorbeeld dat eigen huis en tuin een enorme invloed heeft op welke planten in zijn. De meeste mensen bereik je dmv televisie en bladen.

3.5.3.3. Winkels

Twee tuinders denken dat er ook een taak bij de (grote) winkelketens ligt. Zij houden zich nu voornamelijk bezig met het zo goedkoop mogelijk aanbieden. Ze zouden ook eens kunnen laten zien dat je ook heel kwalitatief aan kunt bieden door zich bijvoorbeeld meer te richten op lekkere, betere en duurzamere producten. Het is niet populair: je krijgt geen massa's op de been voor een nieuwe aardappel of een aardappelproeverij. Maar er zijn zulke lekkere variëteiten: "Je kunt ze niet vergelijken met al die vieze dingen die ze verkopen. Moderne sperziebonen smaken naar gekookt hooi, terwijl er zulke lekkere bestaan die echt naar boon smaken. Ze zijn misschien wel wat minder productief, maar misschien kun je de mindere kilo's wel voor een betere prijs verkopen. Als het lekkerder is gaan mensen misschien ook meer groente eten" (Brian Kabbes).

3.5.3.4. Boeren en tuinders

Een tuinder noemde boeren en tuinders als factor in het vergroten van biodiversiteit. Ze zijn natuurlijk de belangrijkste factor hoewel ze wellicht niet zo goed gehoord worden.

3.5.3.5. Wageningen Universiteit

Een tuinder denkt dat Wageningen Universiteit ook kan bijdragen aan vergroten van de biodiversiteit in gebruiksgewassen. Hij ziet haar functie in het erop toezien dat het genenscala niet te beperkt wordt. Hij ziet de Wageningen Universiteit als betrouwbare factor hierin omdat zij continu is. Particulieren zijn vaak veel tijdelijker. Als ze ermee stoppen is er een grote kans dat alles weer weggaat.

3.6. Conclusie

In de tuinen van de meeste geïnterviewde tuinders ligt de nadruk op oud-Nederlandse groente en fruitbomen. De aantallen verschillende soorten of variëteiten per tuin zijn moeilijk snel in te schatten omdat met het blote oog geen uitsluitsel te geven is of twee planten tot dezelfde of verschillende variëteiten behoren. De meest gebruikte bron voor nieuwe soorten voor hun collectie is uitwisseling met andere tuinders in de buurt en via de post. Daarnaast worden veel gewassen gekocht in tuincentra en bij zaadhandelaren in binnen en buitenland. De tuinders zijn min of meer tevreden met een huidige collectie. Er zijn altijd wel dingen die ze nog willen hebben, maar ze zijn hier niet erg hard naar op zoek.

De voornaamste reden een tuin met een grote biodiversiteit in gebruiksgewassen te hebben is het plezier wat hieraan beleefd wordt. Daarnaast noemen acht tuinders de bijdrage aan het behoud van biodiversiteit in gebruiksgewassen. Twaalf tuinders gebruiken de gewassen uit hun tuin als bron van voedsel. Allemaal vinden ze de gewassen uit hun eigen tuin lekkerder dan die uit de winkel.

Tussen de tuinders is een verschil waar te nemen in hun houding ten opzichte van het behoud van biodiversiteit in gebruiksgewassen. Tuinders die als reden voor hun tuin de cultuurhistorische waarde opgaven zijn hier meer bij betrokken dan de tuinders die hun tuin voornamelijk voor het voedsel hebben. Acht tuinders denken met hun tuin bij te dragen aan het behoud van biodiversiteit in gebruiksgewassen in Nederland. Zeven vinden het ook belangrijk wanneer hun eigen collectie behouden blijft voor dit doel. Zij zien dit in de vorm van veiligstelling bij bijvoorbeeld een stichting.

Tien tuinders zeggen biodiversiteit in gebruiksgewassen wel eens te promoten bij anderen. Zij doen dit voornamelijk door hun eigen tuin en gewassen aan anderen te laten zien. Daarnaast vinden elf tuinders het belangrijk dat biodiversiteit ook buiten hun tuin gepromoot wordt omdat er in Nederland een grote onwetendheid omtrent dit onderwerp heerst. Daarnaast denken ze dat het vergroten van de biodiversiteit in gebruiksgewassen ook van belang kan zijn voor de biologische en gangbare landbouw. Tien tuinders zien hierin een (financiële) rol voor de overheid. Nu is het geheel afhankelijk van privé instellingen en vrijwilligers waardoor het nooit systematisch wordt aangepakt.

4. Biologische landbouw

4.1. Inleiding

In de biologische landbouw wordt geprobeerd gewassen te telen en dieren te houden op een manier die meer in evenwicht is met de omgeving. Een manier om dit te bereiken is om zo min mogelijk chemische bestrijdingsmiddelen te gebruiken en meer gebruik te maken van biologische bestrijdingsmiddelen of andere manieren om onkruid en vraat tegen te gaan. Ook het vergroten van het aantal variëteiten kan hiertoe bijdragen: dit verlaagt de kans op plagen en waardplantspecifiek ongedierte. Het zou dus een idee kunnen zijn om niet gangbare gewassen die in het bezit zijn van particulieren (bijvoorbeeld de tuinders die geïnterviewd zijn voor dit onderzoek) te gebruiken in de biologische landbouw om op die manier het aantal variëteiten dat in die sector gebruikt wordt te vergroten. De eerste vereiste hiervoor is echter dat zowel de biologische boeren als ook de tuinders hier open voor staan. In dit hoofdstuk wordt de houding van de tuinders ten opzichte van de biologische landbouw en de mogelijkheid om eventueel hun gewassen aan te bieden aan biologische boeren besproken.

4.2. Houding ten opzichte van de biologische landbouw

Om te kunnen zeggen of de particuliere tuinders met een veel biodiversiteit in gebruiksgewassen in hun moestuin een rol kunnen spelen in de vergroting van gewassenvariëteit in de biologische landbouw, moet eerst de houding van deze tuinders ten opzichte van deze sector onderzocht worden. In tabel xx is weergegeven of de tuinders voorstander zijn van de biologische landbouw, of ze vinden dat het verbeterd moet worden en of ze bereid zouden zijn gewassen aan biologische boeren aan te bieden. In tabel xx is te zien dat elf tuinders noemen zichzelf een voorstander van de biologische landbouw noemen en twee hierover geen duidelijke mening of hebben hun twijfels hebben.

Voorstander		Verbeteren?			Bereid gewassen aan te bieden		
Ja	Weet niet	Ja	Nee	Weet niet	Ja	Nee	Weet niet
11	2	8	1	4	7	3	3

Tabel xx. Mening en ideeën omtrent de biologische landbouw.

4.2.1. Voorstanders

Tuinders zijn voor biologische landbouw omdat ze denken dat het beter in balans is met de omgeving en gezonder voor de mens. Bovendien verwachten ze dat de kans op plagen en ziektes kleiner is in de biologische landbouw: “De vogelpest was ook niet ontstaan als er alleen maar biologische landbouw was geweest. Alle hobbydieren zijn toen tenslotte ook gezond gebleven. Als je mensen in een concentratiekamp zet worden ze ook ziek. Ik vind dat de hele bio-industrie eruit moet”. Henk Boers, hortulanus van Stichting Rijksmuseum het Muiderslot, vindt dat Nederland op het gebied van biologische landbouw erg achterloopt vergeleken met andere landen in Europa:

Biologische landbouw is ontzettend hard nodig en Nederland loopt hierin ongelooflijk achter vergeleken met het buitenland. Als ik hoor dat de producten bij Albert Heijn nog goedkoper worden denk ik: “Mensen waar hebben jullie het over? Het gaat om dingen die je opeet. En dan neem je het goedkoopste van het goedkoopste. Dat is slecht voor jezelf en bovendien veroorzaakt je er een heleboel dieren- en eventueel ook plantenleed mee. Je maakt zowel het milieu als de boeren ermee kapot”. Ik vind het absoluut fout dat daar niet meer mee gewerkt wordt. Er gaan heel veel subsidies naar de chemische landbouw en maar heel weinig naar de natuurlijke landbouw, terwijl die juist de toekomst is. In Zwitserland zijn bijna geen gifproducten meer te koop: alles is biologisch en de prijs is maar een fractie hoger. Natuurlijk kost het productieproces meer geld, maar wanneer er met een betere infrastructuur voor bijvoorbeeld de verdeling van producten gewerkt wordt, dan hoeft het helemaal niet veel duurder te zijn. Er moet echter wel een goede industrie achterstaan.

Jaap Vlaming maakt zich vooral zorgen om het verdwijnen van bepaalde sporenelementen uit het voedsel van de mens:

Ik vind biologische landbouw geweldig omdat het beter in balans staat met de omgeving. Planten ontwikkelen zich als een regenton: de laagste duig bepaalt het niveau. Als er van een bepaald element te weinig is, zal de plant niet verder groeien dan tot dat element op is. Tegenwoordig kun je zelfs rassen selecteren die bepaalde elementen niet meer nodig hebben en deze elementen dus ook niet

meer bevatten. In de gangbare landbouw worden gewassen geteeld die met 4 macroelementen kunnen groeien, terwijl oudere soorten veel meer eisen stellen. Men zegt dat moderne rassen beter produceren omdat ze het missen van een aantal sporenelementen tolereren. Als consument krijg je deze elementen echter ook niet meer binnen en niemand weet wat voor effect dit heeft. Dat is voor mij een van de belangrijkste redenen om op uitgebalanceerde bodem de karakters die in de voeding zitten overeind te houden. Ik heb het gevoel dat we bezig zijn een van de basiselementen van de menselijke weerstand van binnenuit af te breken. Mogelijkheden als kanker bestaan bij de gratie van het niet signaleren van fouten in het systeem. Wanneer bepaalde inputs niet ingebracht worden, worden bepaalde outputs ook niet geleverd.

4.2.2. Twijfels

Er bestaan twijfels over of biologische landbouw wel voldoende overlevingskansen heeft. Een van de problemen die in dit verband genoemd werd, is dat het mensen die zich met biologische landbouw bezig houden vaak erg idealistisch zijn, maar de realiteit uit het oog verloren zijn. Hierdoor krijgt de sector een beetje een geitenwollensokkenimago hetgeen veel anderen afschrikt. Bovendien blijven ze vaak erg in hun eigen ideeën vastzitten waardoor ze moeilijk met anderen samenwerken en grootschalige biologische productie nooit echt van de grond komt. Een andere twijfel die bestaat is of de biologische landbouw genoeg kan produceren om de gehele wereldbevolking te kunnen voeden. Tenslotte werd de kritiek genoemd dat de biologische landbouw steeds meer op de gangbare landbouw gaat lijken doordat er steeds meer gewassen biologisch geteeld worden die niet of nauwelijks verschillen van de gangbare teelt. Hierdoor gaan er een heleboel lekkere gewassen en daarmee een deel van de kracht verloren. Brian Kabbes gaf een samenvattende visie:

Ik krijg de indruk dat er wel vrij veel geproduceerd wordt, maar dat dit zonder visie gebeurt. Ik heb het idee dat er veel van die eigenheimers zijn die op hun eigen akkertje heel erg hard bezig zijn met waar ze heel sterk in geloven, maar dat de onderlinge samenwerking een beetje als los zand aan elkaar hangt. Hierdoor wordt er wel tegen de klippen op geproduceerd, maar krijgt men het niet weg. Er liggen wel biologische producten in de winkel maar ze worden niet goed verkocht. Ik heb zoiets van: als je er toch zoveel moeite insteekt, zorg dan ook dat het verkoopt door bijvoorbeeld iets meer te doen aan presentatie en voorlichting. Ik vind het ook erg jammer dat er in de biologische landbouw erg veel gangbare gewassen gekweekt worden. Volgens mij ligt de kracht veel meer in het gebruiken van juist de traditionele oude gewassen die al bestonden in de tijd dat de biologische landbouw niet alleen voor excentriekelingen, maar voor iedereen was omdat je niet anders kon verbouwen. Deze rassen zijn vaak veel smakelijker, houdbaarder en interessanter voor de consument om te eten dan al die smakeloze nieuwe rassen. Volgens mij is dit de meerwaarde die veel meer aan het voetlicht zou moeten komen. Ik denk dat de biologische landbouw veel meer de nadruk zal moeten leggen op het smaakverschil dan te blijven hameren op het feit dat hun producten zonder gif en bestrijdingsmiddelen verbouwd zijn. Dat vinden de meeste mensen toch niet echt interessant.

Hennie Rossel van de Noordelijke Pomologische Vereniging vindt het niet zo nodig wanneer de variatie in de biologische landbouw vergroot wordt. Hij denkt ook dat het niet haalbaar is om op deze manier de hele wereld bevolking te voeden en bovendien ziet ook niet zoveel gevaar in het gebruiken van bestrijdingsmiddelen. Hij vindt het echter wel belangrijk dat alle oude rassen bewaard worden.

Ik denk dat het niet reëel is om helemaal over te gaan op biologische landbouw. De hele wereldbevolking moet namelijk wel gevoed worden en ik denk dat dat niet kan zonder bestrijdingsmiddelen. Het is ook niet echt nodig, want er zijn hele moderne specifieke middelen ontwikkeld die op verstandige manier toegepast op het juiste moment met de minst mogelijke milieuschade toch een goede productie garanderen met de minste risico's voor de omgeving. Elstar en Jonagold zijn bijvoorbeeld totaal ongeschikt voor de biologische teler omdat ze op geen enkele wijze resistentie hebben meegekregen. Beide rassen zijn gevoelig voor de belangrijke fruitziektes. Tot voor kort en eigenlijk nu nog maakt het helemaal niet uit of een ras resistent is tegen schurft of kanker. Ik denk dat je altijd moet bestrijden wanneer je redelijk goed fruit wilt hebben. Ook in een biologisch systeem kun je het voor de commerciële teelt niet onder controle houden. Daarnaast betwijfel ik ook of het in de praktijk haalbaar is om met een divers

rassenbestand voedselproductie voor de hele bevolking tot stand te brengen. Lang niet alle rassen zijn geschikt voor grootschalige productie. Je kunt je beter op een paar rassen richten, als je maar zorgt dat je de rest ook bewaart. De grote denkfout die al die biodiversiteitsmensen maken is, dat ze denken dat grootschalige productie fout is. Dat is absoluut niet zo. Grootschalige productie is zelfs nodig, maar je moet het niet-productieve deel wel bewaren.

4.2.3. Verbetering

Acht tuinders geven aan dat ze denken dat er wel wat aan de huidige biologische landbouw verbeterd kan worden om het echt toekomst te geven (tabel xx). Ten eerste moet er iets gedaan worden aan de bewustwording van de consument. Ten tweede moet de biologische landbouw zich meer distantieren van de gangbare landbouw waardoor de verschillen duidelijker worden en ten derde moet ook de overheid zijn steentje bijdragen.

4.2.3.1. Bewustwording

Volgens de tuinders moeten mensen zich ervan bewust worden dat biologische landbouw in alle opzichten beter is dan gangbare landbouw. Dit moet er toe leiden dat de vraag naar biologische producten vanzelf groter wordt waardoor de markt omslaat van gangbare producten naar biologische producten. Dit is de enige manier waarop de biologische landbouw rendabel kan worden. Aan zoveel mogelijk mensen moet zowel duidelijk gemaakt worden dat biologische landbouw beter is voor het milieu maar ook dat biologische producten gezonder zijn voor de mens en bovendien meer smaak hebben. Tenslotte moeten mensen het besef krijgen dat het niet erg is om producten te kopen er niet helemaal gaaf uitzien en die wellicht een beetje aangevreten zijn. Dit kan op verschillende manieren. Er kan al moet een begin gemaakt worden op scholen. Wanneer kinderen het goede voorbeeld krijgen, staat de maatschappij van de toekomst er waarschijnlijk al positiever tegenover. Ook supermarkten kunnen een belangrijke rol spelen door meer de nadruk te leggen op kwaliteit en duurzaamheid van producten in plaats van te proberen altijd de goedkoopste te zijn. De groentetassen die momenteel bij natuurvoedingswinkels verkocht worden stimuleren de consument ook meer biologische groenten te kopen en bovendien laten ze de consument kennis maken met nieuwe gewassen. Leden van milieuorganisaties als Milieudefensie, Groen Links en de Dierenbescherming moeten het voortouw nemen. Als de circa 1,5 miljoen mensen die lid zijn van een maatschappelijke organisatie of linkse politieke partij biologisch gaan eten ontstaat er meteen al een groot marktaandeel. Als op deze manier de vraag naar biologische producten steeds groter wordt, wordt het voor boeren ook interessanter om deze vorm van landbouw te gaan bedrijven. Boeren zullen namelijk niet zo snel gewassen telen waar geen vraag naar is. Biologisch telen is een groter risico voor de tuinder, zeker wanneer je ervan moet leven.

4.2.3.2. Distantieren van de gangbare landbouw

De bewustmaking gaat makkelijker wanneer de verschillen tussen de gangbare en biologische landbouw duidelijker zijn. De huidige biologische landbouw gaat steeds meer op de gangbare landbouw lijken waardoor de verschillen steeds minder goed te zien en te proeven zijn. Bovendien is het moeilijker om geen bestrijdingsmiddelen te gebruiken wanneer je veel dezelfde gewassen hebt, die dus ook vatbaar zijn voor dezelfde ziektes.

4.2.3.3. De overheid

De overheid kan ook zijn steentje bijdragen aan het bevorderen van de biologische landbouw. De overheid zou dit aan kunnen pakken door de normen van de biologische landbouw verder aan te scherpen, expliciet te maken en na te leven. Het beleid zou er ook op gericht moeten zijn om de prijsverschillen voor de consument kleiner te maken en de kwaliteitsverschillen te verduidelijken en te vergroten. Biologische landbouw is arbeidsintensiever en arbeid is erg duur. In de biologische landbouw wordt deze arbeid heel laag betaald. Hierdoor is het voor boeren niet uitnodigend om op biologische teelt over te gaan. Om dit aantrekkelijker te maken moet het systeem veranderd worden. Dit kan bijvoorbeeld door de lagere milieu belasting in rekening te brengen door biologische boeren te bevoordelen omdat zij de samenleving minder kwetsbaar maken.

4.3. Gewassen naar biologische landbouw

In tabel xx is te zien dat zeven tuinders wel bereid zijn gewassen aan te bieden aan een biologische boer. Drie tuinders willen dit niet en drie tuinders hebben hier geen mening over: zij denken hier wel over na wanneer er een vraag uit die richting mocht komen.

4.3.1. Voorstanders

Zeven tuinders zijn wel bereid om hun gewassen aan te bieden aan biologische boeren wanneer hier vraag naar is. Twee stichtingen en een particuliere tuinder beschouwen dit zelf als een van hun doelstellingen. De stichtingen hebben al contact met een biologische boer leveren al een gewas aan hem. Ruurd Walrecht heeft het ook altijd als doel gehad en is ook bezig met het kruisen van gewassen om ze sterker en dus ook geschikter voor de biologische landbouw te maken. Hij heeft ook altijd geprobeerd zijn gewassen aan de man te brengen. Omdat dit hem teveel energie kostte heeft hij er nu voor gekozen te wachten tot iemand naar hem toekomt:

Het leveren aan een biologische boeren is een van de redenen om mijn gewassen sterker te maken. Ik heb er echter geen zin meer in om mijn gewassen koste wat het kost op de markt te brengen. Dit heb ik al vaak geprobeerd maar het kost mij teveel energie. Vroeg of laat vinden zij mij zelf wel. Voorlopig beschouw ik dit als mijn eigen collectie, maar eigenlijk vind ik dat het van iedereen is. Ik ben nu alleen nog op zoek naar een manier waarbij ik het zaad schoon aflever waarna ik er geen omkijken meer naar heb. Ik heb een aantal hele leuke groentes waarvan ik denk dat het toch hele belangrijke gewassen zijn. Ik heb bijvoorbeeld een schelkkool die ik nog compacter en vroeger oogstbaar probeer te maken zonder dat er scheuring en rotting optreedt en die drie maanden in een eetbaar stadium blijft hangen. Hij is niet gevoelig voor veel ziektes en bestand tegen vorst. Het nadeel van deze oude soorten is echter dat de tijd er niet rijp voor is. Dat is hij pas wanneer we met minder energie en minder lange lijnen aan de gang willen. Met een hybride ras kun je makkelijk in een keer een heel veld leeghalen. Met oudere soorten zal je iedere dag even langs moeten lopen en afsnijden wat klaar is. Ik heb veel liever dat een kool aan de stronk zit en in de groei blijft hangen (dan blijft hij verser, voller van smaak en vitamines) dan dat hij naar een koeling gaat.

De andere vier tuinders hebben nooit echt over de mogelijkheid van het aanbieden van gewassen aan biologische boeren nagedacht, maar willen hun gewassen in principe wel delen. Zij hebben echter wel het gevoel dat zij hier niet de juiste persoon voor zijn omdat hun tuin te kleinschalig is.

4.3.2. Niet geïnteresseerden

Drie tuinders zeggen niet geïnteresseerd te zijn in het aanbieden van gewassen aan biologische boeren. Stichting het Hof van Eden geeft hiervoor als reden op slechte ervaringen te hebben met het weggeven van gewassen: “Het is regelmatig gebeurd dat we uit goede bedoelingen zaden hebben weggegeven waarna de ontvangers er misbruik van maakten door te doen alsof het hun eigen materiaal was en het op de markt te brengen om er vervolgens groot geld mee te verdienen”. Jaap Vlaming zegt liever gewassen aan te bieden aan particulieren omdat hij het idee heeft omdat dat voor hemzelf gunstiger is:

Ik zou eerder direct aan consumenten aanbieden omdat ik dan een schakel oversla waardoor ik er zelf meer aan heb. Biologische boeren krijgen minder dan ze nodig hebben. Als ik hen gewassen aanbied, moeten zij dit ook aan hun afnemer in rekening brengen om voldoende marge te houden. Op die manier zou ik er te weinig voor terug zien. Ik wil mijn gewassen alleen weggeven wanneer er voldoende voor terug krijg. Dit kan ofwel in de vorm van waardering door te delen met mensen, ofwel door er geld voor te krijgen, maar niet van allebei de helft. Als ik gewassen aan consumenten aanbied heb ik er meer aan. Als mensen vragen of ik een mooie soort voor ze heb voor in de tuin, moet ik er wel geld voor hebben. Dan zoek ik iets moois voor ze uit. Als ik dat zou moeten leveren aan een biologische boer, moet ik veel meer hebben. Hier heb ik de ruimte niet voor en bovendien brengt het dan te weinig op een er een geheel of gedeeltelijk inkomen uit te halen. Het is te kleinschalig. Door de kleinschaligheid van het aan consumenten aanbieden houd ik er nog een paar centen aan over en anders niets. Het kost echter ook geen extra investering wat het voor een biologische boer wel zou kosten. Dan moet ik namelijk extra zaad hebben.

4.4. Conclusie

Elf tuinders zeggen een voorstander te zijn van de biologische landbouw. Hun voornaamste reden hiervoor is dat biologische landbouw beter in balans is met de omgeving en gezonder is voor de mens dan gangbare landbouw. Bovendien is de kans op ziektes en plagen in deze sector kleiner. Er bestaan echter wel twijfels over de overlevingskansen van de biologische landbouw. De voornaamste is dat

mensen die zich met biologische landbouw bezighouden door hun idealisme vaak een weinig realistische kijk op de zaak hebben waardoor het vaak moeilijk is om met hen samen te werken.

Acht tuinders denken dat er wel wat te verbeteren valt in de biologische landbouw. Hierbij denken ze bijvoorbeeld aan het bewustmaken van de consument. Hierbij moet voornamelijk gefocust worden op het verschil in smaak tussen biologische en gangbare producten. Om dit te kunnen bereiken moet de biologische landbouw zich wel meer gaan distantieren van de gangbare landbouw. Tegenwoordig lijken de twee landbouwvormen teveel op elkaar waardoor er weinig smaakverschil is waar te nemen. Wanneer meer mensen biologische producten gaan kopen, wordt de vraag groter en wordt het voor boeren vanzelf interessanter om biologisch te gaan telen. Ook de overheid zal zijn steentje bij moeten dragen aan het vergroten van de biologische landbouw. Dit kan zij doen door de normen aan te scherpen en het prijsverschil voor de consument te verkleinen. Dit kan door de lagere milieubelasting van de biologische landbouw in rekening te brengen.

Zeven tuinders zijn bereid gewassen aan te bieden aan biologische boeren. Twee hebben al contacten met biologische boeren om dit doel.

5. Nationale Proeftuin

5.1. Inleiding

De Nationale Proeftuin is een stichting die zich inzet voor het behoud van biodiversiteit in gebruiksgewassen. Zij heeft hiermee een begin gemaakt door een website te bouwen die tuinders de gelegenheid geeft onderling gratis zaden uit te wisselen. Alle tuinders die voor die onderzoek geïnterviewd zijn, komen uit het bestand van de Nationale Proeftuin. Stichting de Nationale Proeftuin zou een belangrijke rol kunnen spelen in het vergroten van het draagvlak voor het behoud van biodiversiteit in gebruiksgewassen in Nederland. Hiervoor is een goed contact met de houders van deze biodiversiteit, de tuinders, onontbeerlijk. Daarnaast is het belangrijk dat de faciliteiten van de Nationale Proeftuin (op dit moment de website) aansluiten bij de wensen van de tuinders zodat zij hier optimaal van gebruik kunnen maken. In dit hoofdstuk worden de mening van de tuinders over de Nationale proeftuin weergegeven.

5.2. Mening over de Nationale Proeftuin

Tabel xx geeft de mening van de tuinders over de Nationale Proeftuin weer. Daarnaast wordt in deze tabel ook beschreven hoeveel tuinders er wel eens gebruik maken van de website van de stichting door zaden te bestellen of aan te bieden.

Nuttig			Bestellen		Aanbieden		
Ja	Geen mening	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee	Soms
10	2	1	6	7	6	5	2

Tabel xx. Meningen over en gebruik van de Nationale Proeftuin.

In tabel xx is te zien dat tien tuinders de Nationale Proeftuin een nuttige stichting vinden. Ze vinden het een leuk initiatief om biodiversiteit op deze manier onder de mensen te brengen. Daarnaast zien ze het ook als een goede manier om mensen met dezelfde overtuiging met elkaar in contact te brengen.

Een stichting vindt de Nationale Proeftuin niet nuttig en ziet haar zelfs als een bedreiging. De stichting vindt dat zij de enige is die op de juiste manier met het behoud van biodiversiteit bezig is en dat alle andere particulieren en stichtingen niet echt iets bijdragen. De stichting is bang dat al het subsidiegeld dat beschikbaar is voor biodiversiteit naar de Nationale Proeftuin gaat en dat zij haar bestaansrecht en daarmee ook haar grond verliest. Andere kritiek op de Nationale Proeftuin die genoemd werd, is dat door het ruilen het risico bestaat moeilijk herkenbare ziektes snel te verspreiden en het feit dat het een privé initiatief is waar de overheid zich niet mee bezig houdt. Op deze manier blijft het erg afhankelijk van het enthousiasme en de inzet van een paar mensen en is de kans groot makkelijk weer verdwijnt.

5.2.1. Aanbod

Zes tuinders bieden wel eens iets aan op de website van de Nationale Proeftuin. Ze bieden gewassen aan omdat ze denken dat deze interessant zijn voor andere tuinders, maar ook omdat ze het belangrijk vinden dat bepaalde gewassen in de running blijven. Dit laatste is ook een beetje eigen belang: wanneer ze ergens veel van hebben weggegeven en ze het daarna zelf per ongeluk kwijtraken, is de kans groot dat ze het weer van iemand terug kunnen krijgen.

Tuinders ervaren het als positief dat het aanbod snel groter wordt, maar vinden het jammer dat er veel gebruikelijke planten en sierplanten op de website staan. Het groenteaanbod wordt een beetje klein gevonden:

Het culturele deel vind ik vooral belangrijk voor de geschiedenis. Dit blijft een beetje achter. Het aanbod in siergewassen is veel groter. Hier ligt de gemiddelde Nederlandse interesse, maar het heeft niet direct biodiversiteitswaarde. Groente heeft een veel grotere culturele waarde. Bloembollen en medicinale planten hebben ook een culturele waarde. Het aantal aanbieders van groente, kruiden en traditionele siergewassen is te klein (Jaap Vlaming).

5.2.2. Geen gebruik

Vijf tuinders zeggen nooit gebruik te maken van de Nationale Proeftuin. Hier worden verschillende redenen voor gegeven: ze kennen de stichting niet, ze hebben geen internet, ze hebben al genoeg werk aan het behouden van hun eigen soorten of ze hebben al genoeg andere bronnen.

5.2.3. Tips en opmerkingen

De tuinders zijn positief over de website en het ruilsysteem, maar gaven nog wel wat opmerkingen en tips voor verbetering. De volgende punten werden genoemd:

- ◆ De stichting zou wat bekender moeten worden; bijvoorbeeld door het wat meer in te burgeren in algemene tuinbladen, het blad van de bond van volkstuinders of blaadjes van volkstuinverenigingen. Iedereen die een tuin heeft in een volkstuincomplex, krijgt het blaadje van de volkstuinvereniging. Deze blaadjes worden goed gelezen. Commerciële bladen worden minder gelezen waardoor de kans kleiner is dat je op die manier veel mensen bereikt.
- ◆ Naast publiciteit voor de Nationale Proeftuin zelf, zou er eigenlijk wat meer bekendheid aan het volkstuin / moestuingebeuren gegeven moeten worden. Als blijkt dat veel mensen hierin geïnteresseerd zijn, wordt het ook belangrijker gevonden en wordt er bijvoorbeeld meer aandacht aan geschonken in bestemmingsplannen. Als op deze manier het draagvlak vergroot wordt, lukt het misschien lukt het zo ook om ook wat meer oude rassen te bewaren.
- ◆ De stichting zou internationale contacten kunnen leggen. In veel Europese landen bestaan er soortgelijke organisaties en het zou leuk zijn wanneer er samengewerkt zou kunnen worden. Dit heeft een driedig doel: het aanbod wordt veel groter; er wordt een groter draagvlak gecreëerd voor het behoud van biodiversiteit in gebruiksgewassen waardoor de kans van slagen vergroot wordt; het is een mooie basis voor internationale kennisuitwisseling.
- ◆ Er kunnen wel wat meer regels aan het ruilen verbonden worden en dan met name aan het wel of niet geld vragen voor aangeboden gewassen. Er zijn een aantal mensen die bijna commerciële bedragen vragen en dat vinden de tuinders geen goede ontwikkeling. De kracht ligt in het feit dat het een ruilbeurs is en dat je naast het uitwisselen van zaden ook leuke contacten opdoet.
- ◆ Op de website zijn de categorieën van indeling soms een beetje grof waardoor het soms lastig is om dingen te vinden. Er is bijvoorbeeld maar een categorie groente. Misschien kan het wat meer gespecificeerd worden.
- ◆ Het opstarten van de website is een beetje lastig. Het is erg gericht op wat jezelf aanbiedt. Als je wilt kijken wat anderen aanbieden, is het onduidelijk waar je moet zoeken.
- ◆ Misschien kan de Nationale Proeftuin helpen in het vinden van landrassen.

5.3. Conclusie

Tien tuinders vinden de Nationale Proeftuin een nuttige stichting. Ze vinden het een leuk initiatief om biodiversiteit op deze manier onder de mensen te brengen en mensen met dezelfde overtuiging met elkaar in contact te brengen. Zes tuinders bestellen wel eens wat via de website en zes tuinders bieden wel eens iets aan. Tuinders bieden gewassen aan waarvan zij denken dat ze interessant zijn voor andere tuinders of waarvan zij het zelf belangrijk vinden dat ze in de running blijven. Tuinders hadden nog wel wat tips om de stichting nog beter te laten werken.

6. Conclusies en aanbevelingen

Uit dit rapport blijkt dat er veel verschillen bestaan tussen de bezochte tuinen en de geïnterviewde tuinders. De motivatie om biodiversiteit in gebruiksgewassen in stand te houden is erg afhankelijk van het doel dat er met de tuin wordt nagestreefd en hoe de tuin georganiseerd is. Er zijn stichtingen die speciaal zijn opgericht om biodiversiteit in gebruiksgewassen te behouden terwijl bij particulieren meer persoonlijke belangen, bijvoorbeeld het voedsel dat eruit komt, voorop staan. Door deze verschillen en door het feit dat er maar dertien tuinders aan dit onderzoek hebben meegewerkt, is het ook erg moeilijk om hier algemene conclusies uit te trekken die voor verder onderzoek of beleid als uitgangspunt kunnen dienen. Dit onderzoek geeft echter wel aan dat er in Nederland een aantal tuinders zijn die allemaal met hun eigen achtergrond en ideeën iets bijzonders instandhouden en dat verder onderzoek aan dit onderwerp zeker de moeite waard is. Een aantal algemene conclusies die wel uit dit onderzoek te trekken zijn kunnen hiervoor als uitgangspunt gebruikt worden. De belangrijkste punten hierin zijn: de grootste motivatie om zich met biodiversiteit bezig te houden is het plezier dat hieraan beleefd wordt; er is bij de geïnterviewde tuinders een grote variatie in gebruiksgewassen te vinden, maar deze variatie staat nergens vastgelegd; de geïnterviewde tuinders willen zich best inzetten voor biodiversiteit in gebruiksgewassen in Nederland, maar nemen hier niet zelf het voortouw in.

De grootste motivatie om zich in te zetten voor een tuin met veel biodiversiteit in gebruiksgewassen, is het eigen plezier van de tuinders. Alle andere aspecten van het hebben van een dergelijke tuin zijn aan dit plezier verbonden:

- ◆ De bezochte tuinen hebben allemaal een behoorlijk oppervlak waardoor het onderhoud erg veel tijd in beslag neemt. Deze tijd komt in particuliere tuinen van de eigenaar en bij stichtingen veelal van vrijwilligers. Slechts een enkeling wordt voor zijn werk in de tuin betaald. Een aantal tuinders heeft naast zijn tuin geen baan. Hierdoor is het dus mogelijk om een groot deel van hun tijd aan de tuin te besteden. Het onderhoud van de tuin vergt de grootste tijdsinvestering, daarnaast zijn tuinders echter ook nog veel met hun tuin bezig. Tijdens hun vakantie zijn ze vaak op zoek naar nieuwe gewassen om thuis weer uit te kunnen proberen. Soms wordt de hele vakantie hier zelfs op afgestemd. Niemand levert zo'n grote tijdsinvestering zonder dat hij hier plezier aan beleeft.
- ◆ De geïnterviewde tuinders hechten veel waarde aan de vrijheid om hun tuin op hun eigen manier in te richten: ze houden niet van regeltjes en willen graag zelf uitmaken wat belangrijk is voor hun tuin. Hierbij maakt het hen niet zoveel uit wat anderen hiervan vinden. Een veelgenoemd voorbeeld hiervan is dat de geïnterviewde tuinders het, in tegenstelling tot veel van hun collega's in bijvoorbeeld een moestuinencomplex, niet zo nauw nemen met onkruidwieden en ongedierte bestrijden. Ze hebben meer de instelling: "Waar ik geen last van heb, dat haal ik ook niet weg". Ze hebben liever dat hun planten een beetje aangevreten worden dan dat ze zelf een heleboel gif binnenkrijgen. Er worden dan ook weinig chemische bestrijdingsmiddelen gebruikt. Om de vrucht toch een beetje binnen de perken te houden gebruiken de tuinders wel veel andere technieken. Veel tuinders gebruiken oude trucjes of verzinnen zelf bestrijdingsmiddelen. Opvallend is de creativiteit waarmee dit gebeurt en ook het plezier wat beleefd wordt. Het proces van nieuwe dingen uit proberen lijkt vaak belangrijker dan de echte vruchtbestrijding.
- ◆ Het is opvallend hoeveel biodiversiteit er te vinden is in de gewassen van de bezochte tuinen. De bronnen voor zowel nieuwe soorten en variëteiten als ook de kennis hierover zijn zeer divers. Het plezier dat de tuinders aan hun tuin beleven wordt ook voor een groot deel bepaald door het steeds weer op zoek gaan naar nieuwe gewassen en deze uit te proberen. Dit maakt het tuinieren een stuk interessanter en zorgt vaak voor verrassingen. Contacten met andere tuinders, bijvoorbeeld in een moestuinencomplex of via de post, zijn erg belangrijke bronnen voor zowel kennis als nieuwe gewassen. Daarnaast is ook ervaring een zeer belangrijke bron voor nieuwe kennis. De meeste kennis komt dus niet van geschreven bron en is dus ook nergens vastgelegd: het behoud is puur afhankelijk van een paar mensen die haar bezitten. Deze mensen vinden het leuk om hun kennis met andere te delen doordat ze het leuk vinden om over hun tuin te praten. Dit is echter volledig afhankelijk van toevalligheden: ze zijn er zelf niet bewust mee bezig om hun kennis over te dragen.
- ◆ Tuinders voor wie de tuin een belangrijke bron van voedsel is, vinden het ook belangrijk variatie in smaak te hebben en kiezen hun eten niet alleen uit op soort gewas, maar ook op specifieke variëteit.

Het is opvallend hoeveel bijzondere soorten en variëteiten er in de bezochte tuinen te vinden zijn, zowel bij stichtingen als bij particulieren. Toch denk ik dat voor verder onderzoek niet alleen deze

stichtingen als belangrijke factors in het behouden van biodiversiteit in gebruiksgewassen gezien moeten worden. Particulieren hebben ook vaak een tuin met een zeer grote variatie en soms zelf ook een specifieke collectie van een bepaald gewas waardoor zij ook heel belangrijk zijn. Door m Een aantal tuinders is wel ook erg serieus bezig met het behouden van de eigen collectie. Hierbij wordt zelfs gebruik gemaakt van satelliettuintjes om ongewenste kruisbestuiving te voorkomen. De tuinders vinden het ook belangrijk dat de biodiversiteit in gebruiksgewassen in Nederland bewaard blijft, maar zien het niet als hun taak om dit te initiëren en te coördineren. Een aantal stichtingen heeft wel als doel om door middel van hun tuin een deel van deze biodiversiteit te bewaren, maar voelt zich door beperkte arbeidskracht en hoeveelheid grond niet bij machte om de verantwoording voor de gehele biodiversiteit in gebruiksgewassen in Nederland op zich te nemen. Zij proberen door het organiseren van bijvoorbeeld rondleidingen en open dagen wel actief om mensen kennis te laten maken met biodiversiteit en hier enthousiast voor te worden. Ze geven ook aan hier in de toekomst meer aandacht aan te besteden. Het overdragen van enthousiasme voor biodiversiteit in gebruiksgewassen gebeurt op een lager niveau eigenlijk door alle tuinders. Tuinders laten wel graag hun tuin aan andere mensen zien: hun tuin is een groot deel van hun leven en daar zijn ze trots op. Op deze manier laten ze andere mensen zien hoeveel lekkere onbekende gewassen er in een moestuintje te kweken zijn en hoe leuk het is om hiermee bezig te zijn. Deze activiteiten blijven echter op toevallige basis plaatsvinden en zullen nooit leiden tot grootschalige promotie van biodiversiteit in gebruiksgewassen. Sommige tuinders geven echter wel aan behoefte te hebben aan meer contact met anderen die het zelfde doel nastreven, maar weten niet zo goed hoe ze dit aan moeten pakken. Ze willen best mee werken in het georganiseerd behouden van biodiversiteit, maar de organisatie zal niet uit henzelf komen. Ze weten niet hoe ze hiermee moeten beginnen en zien zichzelf ook niet als de aangewezen personen hiervoor. Dit zou ook ten koste gaan van de tijd die ze in de tuin kunnen steken. Een georganiseerd behouden van biodiversiteit in gebruiksgewassen zal ook erg moeilijk gaan zonder deze tuinders. Zij zijn uiteindelijk de actieve beheerders van dit deel van het biocultureel erfgoed en hebben de meeste kennis over hoe dit erfgoed behouden moet worden.

Voor de link met de biologische landbouw geldt eigenlijk hetzelfde. De meeste tuinders zijn een voorstander van de biologische landbouw en vinden ook dat hier meer aandacht aan besteed moet worden. Ze zien het echter niet als hun taak om dit te realiseren. Als het hen gevraagd wordt willen ze best een aantal gewassen leveren, maar eigenlijk denken ze dat dit niet mogelijk is omdat ze te kleinschalig zijn. Ook hiervoor zullen ze zelf niet snel initiatieven nemen.

Om hier echt iets mee te kunnen, moet echter nog wel wat nader onderzoek gedaan worden.

- ◆ Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van het bestand van Stichting de Nationale Proeftuin. Hierin zijn dus veertien tuinders gevonden die een redelijke tot grote collectie soorten en variëteiten in gebruiksgewassen bezitten. De vraag is of deze mensen de enige zijn in Nederland of dat er nog meer tuinders met een grote biodiversiteit in gebruiksgewassen te vinden is en hoeveel lokale kennis er überhaupt nog in Nederland bestaat. Wanneer dit het geval is, is het onbekend of deze mensen op enige wijze te vergelijken zijn met de mensen uit dit onderzoek of dat bezoeken aan die mensen weer heel andere dingen aan het licht brengen. Voor verder onderzoek zal het dus nodig zijn een beter beeld te krijgen het gehele spectrum aan mensen die zich bezig houden met het behoud van biodiversiteit aan gebruiksgewassen in Nederland. Opvallend aan deze groep is dat de meesten vrij veel tijd hadden om met hun tuin bezig te zijn zonder dat ze op enige wijze van hun tuin afhankelijk zijn voor hun inkomen. Daarnaast was het in deze groep ook opvallend hoeveel er geëxperimenteerd wordt met allerlei trucjes in plaats van bestrijdingsmiddelen. Hierdoor kunnen ze zonder risico erg veel uitproberen en is die uiteindelijke opbrengst niet zo belangrijk. Het is de vraag of dit voor eventuele andere tuinders in Nederland ook geldt of dat er ook mensen zijn voor wie de tuin meer als bron van inkomsten geldt voor wie de tuin dus meer risico's met zich meebrengt.
- ◆ Om echt iets over biodiversiteit in gebruiksgewassen in Nederland te kunnen zeggen moet ook in kaart gebracht worden wat deze biodiversiteit precies is. Hiervoor moeten alle soorten en variëteiten gedetermineerd moeten worden en in kaart gebracht waar ze te vinden zijn.

Zoals al eerder genoemd vinden tuinders het belangrijk dat biodiversiteit in cultuurgewassen in Nederland behouden blijft, maar zien zij zichzelf niet als primaire organisatoren hiervan. Zij willen echter wel bijdragen. Het zou dus goed zijn te onderzoeken of er een manier te vinden waarop deze mensen georganiseerd en met elkaar in contact gebracht kunnen worden zonder dat dit hen teveel tijd en inspanning kost. Dit zou bijvoorbeeld kunnen door het opzetten van een landelijk netwerk dat contact onderhoudt met zoveel mogelijk instanties en particulieren die individueel een deel van de

biodiversiteit in gebruiksgewassen proberen te bewaren en een bestand bijhoud van welke gewassen waar te vinden zijn. Dit kan alleen wanneer hier een zekere en continue vorm van financiering aan verbonden wordt waardoor mensen betaald kunnen worden om deze verantwoordelijkheid op zich te nemen. In veel andere Europese landen bestaan al van dit soort netwerken. Deze zouden als voorbeeld genomen kunnen worden. Stichting de Nationale Proeftuin zou een belangrijke rol kunnen spelen in het opzetten van een overkoepelend netwerk voor het behouden van biodiversiteit in gebruiksgewassen. Zij bezit al een behoorlijk bestand van tuinders die zich met biodiversiteit bezighouden. Dit bestand zou uitgebreid kunnen worden en aangevuld kunnen worden met een database voor soorten en variëteiten. Daarnaast zouden ook de verschillende volkstuinverenigingen of de bond van volkstuinders een rol hierin kunnen spelen. Uit dit onderzoek is immers gebleken dat volkstuinen een belangrijke rol spelen in het uitwisselen van zowel gewassen als ook kennis over deze gewassen.

Aan de universiteit van Utrecht loopt, als onderdeel van het NWO stimuleringsprogramma biodiversiteit, een onderzoeksproject dat erop gericht is multidisciplinair sociaal wetenschappelijke kennis te ontwikkelen die bij kan dragen aan de ontwikkeling van een nationale strategie voor agrobiodiversiteitsbeleid. Dit onderzoeksproject heet 'Naar een productieve biodiversiteit: beleidsmatige, economische en juridische implicaties van agrobiodiversiteit'. Wellicht kunnen de resultaten van dit onderzoek gebruikt worden bij het opzetten van verder onderzoek.

Bijlage 1. De geïnterviewde tuinders

Ariën Baken, Secretaris Stichting De Oerakker, Bakkeveen
Henk Boers, Hortulanus Stichting Rijksmuseum Muiderslot, Muiden
Siny Keus, Hoofdvrijwilliger Stichting Rijksmuseum Muiderslot, Muiden
Johan van der Hoek, Heerhugowaard
Jaap Vlaming, Den Burg
Jopie Blöte, Budel
Piet Bimmel, Hendrik Ido Ambacht
Ruurd Walrecht, Bakkeveen
Stichting Hof van Eden, Utrecht
Joan en John Gudde, Amsterdam
Betty Wieteler, Alphen aan de Rijn
Brian en Simone Kabbes, Suameer
Hennie Rossel, Noordelijke Pomologische Vereniging, Frederiksoord
Anoniem